

VÉDELMEZTETETT MAGYAR NYELV

V a g y i s

A' Deákság mennyire füzükségesvoltageolvaló

KETTÖS - BESZÉLGETÉS.

B É T S B E N .

Hummel Dávidnál 1790.

Omnes, qui magnarum rerum consilia fuscipiunt, æstimare debent, an quod inchoatur Reipublicæ utile, ipsis gloriosum, aut certe non arduum sit.

Tacit. Hist. 2.

B É V E Z E T É S.

Az egyenetlenség és visszavonás minémü zomorú nyomait hagyta légyen elejétölfogva maga után, ha véghetetlen fok idegen történetekből nem tudnókis, legaláb önnön magunk Nemzetének számtalan gyáfzos példái elegendendöképpen meg esmértetnék mivelünk.

A természetöl , fok szép tulajdonságaira

Törvényeket, most maga fekszik a' Magyar idegennek uralkodása alatt. Ennek a' Nemzetnek, melynek mingyárt elejét a' Kaukasz vidékeiről való kijövedelekor, mint valami sebész fojót viznek, mely egész környékeket el borított árvával, ellent nem áthatván az el-rettent Napnyugoti Tartományok, a' Végezéséktől az a' forrás volt rendelve, hogy az egyenetlenség, visszavonás, versengés és villongások által, tulajdon belső-részeit szaggatván, maga emészte meg utollyárais önnön magát. Nem különben mint egy szelidíthetetlen Oroszlánnak, melynek hogy véghetetlen nagy ereje annyival kevesebbé lehetlen veszedelmes, a' más állatokon szánakodó természet mindennapi hidegleléssel kívánta gyengíteni szörnyűségét: úgy a' Magyaroknakis, hogy felettéb nagyra kiterjedések hatalmakat, a' kígyóktól borzos fejü, és kezében gyújtott métfet hordozó ifonyatos Isten-Afzszony, a' Discordia, versengő tulajdonságait öntötte szivekbe.

Mindenek, valakik csak a' Magyarokról ír Történet-jegyzésekben hatnak valamennyire jártofokis tudhatyák, mely gyászos volt elejétől-

ölfogva Nemzetünknek a' magok között való
 vízfzavonás. Ennek, egyedül tsak ennek le-
 het, mint leg főb okának, tulajdonítani, hogy
 minden egyéb nemes tulajdonságaivalis mind
 eddig virágzó állapottyára nem vihette még for-
 sát. Most edgyik vallás, másfik vallás ellen;
 majd ismét edgyik Nemzet, más Hazánkban lé-
 vő Nemzet ellen; most edgyik Tartomány, má-
 fik Tartomány ellen; majd ismét edgyik várme-
 gye, másfik vármegye ellen; most edgyik falu,
 másfik falu ellen; majd ismét edgyik Háznépe,
 másfik Háznépe ellen; sőt még rokon és testvér-
 is edgyik a' másfik ellen támadván, szüntelen-
 való gyógyulhatatlan sebekkel illette Hazánk
 önnön magát.

Most, midön a' tudományoknak fojamat-
 tya, és az erköltseknek nagyob szelidsége lát-
 tatnék valamely mosolygób jövendöt igérni,
 azt reménlhette volna az ember, hogy az egye-
 netlenségből következett fok szomorú példáktól
 le rettentek, talám majd mind atyafiak ugy
 fogják Országunk lakosai egymást ölelni; és
 az edgyefségnek lelketől mintegy fel-elevened-

vén, ugyan azon egy akarat fogja minnyájokat, a' köz-jó meg mozdithatatlan fundamentomai-
nak meg vetésére birni: de mégis kellett ta-
pafztalni. — Szomorú tapafztalás! hogy a' ter-
mészet mostis fen-tartotta a' Magyarokban ma-
ga törvényeit.

Egyebekről, mint tzéломhoz nem tartozó
és, ha a' hirtnek lehet hinni, talám igenis ked-
vetlen történetekről, most el halgatván, tsak
azt emlitem, hogy: Ennek előtte bizonyos idő-
vel, a' *Hadi Történetek* Irói azt a' kérdést adván ki:
*Mennyire szükséges a' Magyar Nemzet-
nek, a' Deák nyelvnek tudása?* alig lett
mindenfelé esméretellé a' kérdés, azonnal ha-
fonlás támadatt Hazánk-fiai között. Egy része,
mely Hazájáhozvaló szeretének tüzetől égett,
a' Magyar nyelvet valófztatta, és oly utnak
nézte, mely tsak egyedül viheti a' Nemzetet
meg gyökeresedett boldogfágára, és a' ditföf-
ségnek leg főb pontyára. Más része, mely-
nek Nemzetéhezvaló szeretete nem kevesebbé
hevítette hazafiui kebelét, a' Deák nyelvnek
el-hagyásában, minden Törvényeinek és sza-
bad-

badfágának temető sírhalmát gondolta látni; és így, ugyan azon egy tárgy, mind élelztette, mind pedig gyötrette őket, szerről szerre.

Azoknak, kik a' Deák nyelv mellett kötöttek számából nagyon egy érdemes Hazánkfais, ki tizenhat tikkelyben (mellyek mingyárt ezen Bévezetés után forjában tanálatnak, és a' mellyekre osztán külön különvaló feleletből áll ezen kis munkátska) igyekezett a' Magyar nyelvnek fojamatba - hozásából meg mutatni, az egész Haza Törvényeinek és szabadfágának veszedelmét elkerülhetlenül következni.

Bár mely betsületet érdemmellyenis ezen Polgár-tárlunknak Hazájához való buzgófága, nem lehet, mindazonáltal, nem dorgálni, született nyelvében vetett kevés bizodalját: ugy pedig éppen meg botsáthatatlan lenne hibája, ha egyedül tsak személlyes hajlandófágából, vagy meg tanuláfora fordított fáradsága gyümöhlifének beszédhetése tekintetéből betsül-

lené maga anyai nyelvénél fellyeb a' Deákot.

Az Érdemes Olvasónak bölts általlátásától fog függeni, hogy, minekutánna mind a' két résznek ugyan azon egy tárgyra tzelozó okait józanon meg fontolta, mellyiknek a' vetélkedő felek közzül fogja az arany - almát itélni, és magát edgyikhez a' kettő közzül tsatolni. Én, mint munkámbol ki tettzik, azoknak számbol lévén, kik azt állittyák, hogy a' Magyar utonvaló vándorlás viheti Hazánkat tökélloteleb boldogságára: mihelyt a' Nemzetnek számofab része, a' Deákfágnak fontosab okaitol gyözettetvén, nagyob bátorfágát gondollya benne tanálni, azonnal kész vagyok, nemcsak lemondani ebbéli igafságomról; hanem egyszersmind kérniis mind azokat, kik velem egy itéleten vagynak, inkább önként elállani ezen jövendörenézve fűkeres kívánságoktól, hogy sem az arany alma felett vetélkedvén, mint Troját valaha, a' belső villongásnak tüze emélfsze Hazánkat; szüntelen szemeink előtt forgatván azt, a' mit Aristoteles ír a' Daryakrol,

t. i. *Grues pugnant inter se tam vehementer, ut dimicantes capiantur; hominem enim expectare potius, quam pugna desistere patiuntur. Hic est fructus intestinae discordiae, cujus rei exempla sunt passim in promptu. (*)*

Fogadgyátok el azért, Hazámnak nemes fajzati, Magyarok, kedves Atyámfiái, kedves Véreim! egy Polgár-társotaknak, ki egyedül tsak Hazánk boldogságát lehelli, heves kérését. Vetkezzétek le Tartomány, Nemzet, Nyelv és Vallás ellen viseltető indulatosságtokat. Ne hidgyétek hogy más Tartomány légyen, hanem tsak az, mely hafznos és jó Hazafiakat szül; más Nemzet, mint az, mely érdemes tagokból lévén öfzve alkotva, magához hasonlókat nevel; más nyelv, mint az, mely a' jó erköltseket és Hazája szzeretetét önti az ifuságnak szivébe; se azt ne hidgyétek, végtére, hogy más vallás légyen, hanem tsak az, mely a' Nagy Alkotónak tífzeteletét taníttya: Polgártársainak pedig szzeretetét parantsollya. Válaszfátok egyedül tsak a' józan okofságot vezérete-

(*) Hist. VI. ann. 12.

teknek; edgyeztetsétek öfzve minden tehetség-
 teket, a' Haza közönséges boldogságát fiettet-
 ni; mutafsátok meg az általis, hogy valóságos
 nemes vér foj erejitekben; mutafsátok meg,
 hogy érdemesek vagytak azokra a' különös
 fza badfágokra, mellyekkel, a' földnek ezen
 negyedik szakaszfzában, minden más Nemzetek
 felett éltek. Bölts Fejedelmetekkel, az Égnek
 oly ritka adományával, edgyet értvén, for-
 dittsátok hafznotokra emberi szivét; és velle
 köz - megedgyezésből igyekezzetek, Hazánk-
 nak virágzására, oly józan Törvényeket, oly
 orvasló rendeléseket fzerzeni, és azokat vál-
 tozhatatlanul meg erőfsíteni, hogy lehetsetek,
 fzemeit egyedül reátok függefztett egéfsz Euro-
 pának figyelmetefségére, nem tsak most érde-
 mes tárgyak: hanem örököfittsétek meg, egy-
 fzersmind, még unokáitoknak számárais, ezen
 Napnyugoti Nemzeteknek tekénteteket.

A' D E Á K N Y E L V

Mennyire szükségesvoltárol ki adott kérdésvá-
lóló

F E L E L E T

Szórol szóra, lég kisebb változtatás nélkül, e szerint
következik.

K é r d é s

Mennyire szükséges a' Magyar Nemzetnek a' Deák
Nyelvnek tudása?

F e l e l e t

A' Magyar Nemzetnek Deák Nyelv tudása annyira
szükséges.

I. *M*agyar Nemzetben meg van a' jó izz; Nyil-
ván való pedig az; hogy a' Deák Nyelven még Kri-
stus Urunk Születése előtt már igen jó izen Koholt,
és fejedelmü Könyvek támogtak; Mellyek Olvasásít
val az Olvasó igen életéti mind gondolkodásait, mind
pedig az emberi életben elől forduló s-szükségessen
el követendő tfelekedeteit böltsen intézheti.

2. *Magyar Nemzet Keresztény Nemzet, a' Ke-
resztényi Leczkék pedig az Europai Anyja Szent-
egy házba először is Deák Nyelven tanitattak; Te-
hát a' Kereszténységnek Leczkéje meg tanulásához
voltaképpen jobban juthat a' Magyar a' Deák Nyelv
tudása mellet, mint az Hazai Nyelven.*

3. *Az igaz elmétkedésnek regulái Deák Nyelven
tulaidon Szavakkal ugy varnak ki munkáltatva, hogy
leg nagyobb Gráditson állanak; Azon Munka pe-
dig minden elől Kerülhető doogra alkalmaztatva*

van különbféle Neveken; Ugy hogy a' ki az említett munkának vagy egyik czikkelye ellen törekedik, akár véletlenül, akár szánt szándékkal Deák Nyelven Könnyebb az Ollyat utol érni, s-meg tázfolni; Magyar Nyelven pedig nehezebb. Mert az igasság jeleinek Tudománya, ugy mint a' gondolkodásba, beszédbe, Irás szerzőkbe, Levél fegyverekbe, Deák Nyelven el vagon Készítve; Magyar Nyelven pedig nitsen. Lehet ugyan az Igasság jeleinek Tudományt Magyar Nyelven is ki adni, de azon kívül: hogy e dologhoz sok számu Eszendők kívánatnak; nem tudom mért, de a' forrásból meréttetnek nints oly kellemetes itala, mint a' Kutviznek,

4. Magyar Nemzet már akkor, a' midőn Kerestéységre állott, a' Törvényei szabását Deák nyelven kezdette, Deák nyelven folytatta mind ekkoráig, az igasság ki Szolgáltatása Deák nyelven folyot, az igasságot Szomjuhoz Magyar ügyit mindenkor Deák nyelven Kereste, és azok a' Papirosok, Mellyeken a' Pörlekedő feleknek igasságai vagynak ki rakva, üdö jártával Levélfegyverekké váltak, mellyeket senki nem érthet, ha tsak Deákul nem tud. Noha még a' jó Deákoknak is azon Levélfegyverek Nagy Munkát szoktak adni.

5. Meg van írva az Haza Törvényébe: hogy minden Papi Urak, Bárok, Nagyságok, Nemessék, az egész Országnak, es Magyar Országhoz testesült Országoknak s-alatta való részeknek előkelői, akár mi forsu, Méltóságú, és Elfőségüek Légyenek is, az ő ingatlan vagyomokat a' Magyar Királyoknak Adományai után birják, és jollehet, hogy, találtnak az Országban olyan Urak, Nemessék, és birtokos Országbéliek, kik a' Királyi javokat Magokéva allították, vagy Zalogképpen, vagy gyenge, és nem hathatos fött Királyi Consensust meg Kivánvállás mellet; de ugyan tsak említett Adományok, Zalog, és Örökös vallások Levelekből állanak, mellyek jobbjára Deák Nyelven vannak írva, mellyeket Deák Nyelv tudása nélkül éppen lehetetlen érteni. Sőt

ha Dedkul tudis Némely, de a Magyar Törvényt Dedkul nem tudja, el fogja ugyan Olvasni a Levelet, do Hasznosé az olyan Level? és minémü Környül állásba lehatt véle haszonra élni, magát fel nem fogja tudni találni.

6. A Deák Nyelvnek tudománya Magyar Haza Szabadságának egyik ágazattját állítja; Mely Deák Nyelv tudományában ha az Hazafi esze el vájott, mindene bomlani fog, és végső rohanásra készül. Láthatta ezt az Hazafi 1780dik Esztendőtil fogva, egész 1790dik Esztendeig; Mely idő alatt, hogy im az Deák Nyelvtől el rekesztetett az Haza minden Szabadságaival halálra vált.

7. Magyar Ország Kormányozásba a Magyar Orzággal egybe Kaptstolt, és Kaptsolando Tartományoknak fiai részt Kivánnak; Mely rész el nyéréfere jól lehet úgy mint Hazafiaknak jussok van; de arra érdemet tettek (el halgatván a többit) a Deák Nyelv tudománya mellett. Már ha a Magyar a Deák nyelvtől el állana, minden bizonynal, a Születése Nyelvéhez ragaszkodna, Kérdem: Minémü Szemmel túrnék ezt el a Horvátok? A Dalmaták, a Schlaboniabéliek? Podoliánusok, Gállitziánusok, Lodomerianusok, és Bukovinabéliek? a Kik a Magyar Törvényt meg tartani ohajtva Ohajtják; de ha az Magyar Nyelv szine alatt hivatallyoktul el vettetnének; Minden bizonynal görbén néznének. Tegye az Hazafi magát például mit gondolt az idő alatt a midön 1780dik Esztendőtil fogva egész 1790dik Esztendeig olly Nyelvel gyötörtetett, melynek nem tudása véget hivatallyát vesztette, annak gyakorlása mellett pedig Haza Törvényeit naponként tapodni Kéntelenített?

8. Szánnya bezzeg a Morva, és a Cseh, hogy olly Könnyen a Deák Nyelvtől el álván, el vesztette a gyökeres Szabadságát, de a Magyar is bánnya azon Tartományoknak Magyar Orzágtul történt el választását, de minék Kell ezt tulajdonítani; tsupán annak

annak, hogy az hajdant gyakorlott Deák Nyelvtől el
 állván, az Deák nyelven rajzolt régi szép szabadsá-
 gokat el felejtették mind a' Csehek, mind a' Mor-
 vaiak.

9. Ha ki irtatnék Hazából a' Deák Nyelv;
 Kérdés: ha meg maradhatna e az Hazai Nyelv?
 azon egyességet, melly most a' Horvátok, és, Magya-
 rok közt fent áll; meg lehetne é állítani?

10. Az hazabéli csendesség, az Polgári Tör-
 vények meg állásán helyhezttetik: a' Külső cse-
 nésség pedig, a' Kötések, Frigyegek, Alkuknak Szen-
 tül való meg tartásán, a' vagy azoknak meg vetésén
 fordul meg. Az olyan kötések, Frigyegek, és Alkuk
 alkalmatosságával azok, kikre a' dolog bizattatik;
 az előbbeni üdökre, azok változására, s- az Orszá-
 goknak régi Kormányozására tekinteni kötelejsek;
 az Országok régi Kormányozások jobbára Deák
 Nyelven irt Törvényeken, Frigyekeken, Kötéseken,
 Alkukon gyakoroltattak; tészem azt; hogy egy
 Udvari- Ember Deákul nem tud, az régi Kormányo-
 zások dolgait tehát nem értheti; honnan fog tehát
 magának Tudományt készíteni? Vallom azt: hogy
 a' ki Deákul nem tud, abbul Kész Ember soha sem
 válik.

11. Azt pedig Kivánni, hogy Level fegyve-
 rek, mellyek különb, Külömbbféle Leveles Tárhá-
 zokba tartattnak; Magyar Nyelvre fordittassanak,
 éppen helytelen Kivánság, mert az igazság ki ütésére
 először el készült, gyökeres, és eredendő Levelek
 Kivánsatnak. A Levelek Mássai, Forrástásai, egy
 Nyelvből az Másikba történt által- tétélei, nem
 először készült, nem gyökeres, nem eredendő Le-
 velek.

12. Nem 'kell atul tartani mindha a' Deák
 Nyelv gyakorlása mellet az Országglás Titkai ki
 nyillathoztatnának, mert az idegeneknél annyira
 Kihült a' Deák Nyelvnek tudása, hogy a gyűlésekből,
 mi-

mihelyest a' Dolog Deák Nyelven fordul fel, düstént takarodnak. Bátor az jò Országlásnak egy tulajdonsága a' nyilvánvalóság; abban bizonyosságunk lehet Anglia, Melynek Ország Házában a' midőn köz jorul van a' szo, s - leg terhefőbb állapotokrul végzéseek történnék még az Aszszonyi Személyek-is meg jelenhetnek. A' Böltsék azt tartják: hogy azon Nemzetek, kiknek uralkodások, a' nép mellett áll, mind az erkölts-gyakorlásába, mind a' jozan gondolkodásba Szabadobbak, és mivel az erköltsön, és jozan gondolkodáson a' Közönséges - Szerentséltetésekét helheztetik, a' Szomszéd Nemzet irigységébe nem hanyatlanak.

13. Más Latba kell tenni az olyan uralkodott, kit a' Népe tsak ugy néz mint egy Házi- Gazdát, Kinek akarattyának, és tselekedeteinek Törvényeffen vetett Gáttya nintsen; az olyan Uralkodó Epuletei titkokon mind annyi fundamentomokon áll; a' ki tökéleitenül magyarázza az Polgari Törvényt, hogy azt által hágni ne lázattasson. Ott terem az a Kétféjü Sárkány, a' melyet Status ratiojának neveznek; Az az mérges Gyék, Statusnak belső titkos Tanátsa. Nem Különbben azok a' Titoknokok, a' kik robank nélkül végeznek; Törvényen Kivül rendelt ítélő Székek, a' melyek az Hazafi ártatlanságát soha sem esmerik meg.

14. Nem remélheti azt a' Magyar Nemzet, hogy az Országlojival dolgait Magyar Nyelven közölhesse; azt viszontag a' Nemzet meg nem állja, hogy az Országlo a' Nemzettel olyan Nyelven beszéllyen, Mely Nyelv a' Magyarnálsoha szokásba nem volt; tehát az Országlo, és engedelmeffég meg egyeztetése a' Deák Nyelvet állítja elől, melyen a' Nemzet Országlojának akarattyát érte, és a' Nemzet Országlojával szoljon.

15. Deák Nyelv Felsőges Nyelv, mert az a' Nemzett, melynek a' Deák szo tejjel szopott Nyelve vala, egész Európának Ura, és parantsoloja volt, tehát
éppen

éppen nem szolgál a' Felsőgek Kifélegére a' Deák Nyelvnek gyakorlása. Az után egy el'váltt észnek gyümölte, azt állítani; hogy az Országlo Kifélegére válik a' Deák Nyelv gyakoroltatása; nem tartya pedig Kifélegének azon Nevet Titulusul viselni, mely Néven neveztetett vala azon Nemzett, melynek természetes Nyelve vala a' Deák!

16. A Magyar Nemzett a' Felső tulajdonai-
bol egy fő részt bir, melynek crejével a' Törvényt
szabja, szabott Törvény tellyesítést üzi; és vallyon
a' szabott Törvények voltaképpen tartatnak e meg?
Vigyázz. Ezen szabadság fel találására utat mutat
a' Deák Nyelv tudása.

Annyira tehát szükséges a' Magyar Nemzettnek
a' Deák Nyelvnek tudása, a' mennyire aztat: a' jó
izzel koholt-Könyvek értelme, a' Kereszténység; és
Isteni szolgálat dolga, az igaz elmélkedésnek regulái,
Törvények tudása, Polgári jussokrul szolló Levél
fegyverek értése, Magyar Haza szabadsága, Magyar
Országgal egybe testesült Tartományok Fiai, Kön-
nyen történhető veszedelmek el távoztatása, ide Kap-
tsolt Tartományok meg egyeztetése, Udvari Ember
el Készítése, Leveles Tárházoknak Magyar Nyelvre
való fordításának Lehetetlensége, szomszéd Nemzetek
irigységének eltávoztatása, ártatlan Nemzett Bátorsá-
ga, az-Országglásnak, és engedelmességnek meg egy-
gyeztetése, Deák Nyelv ritka tulajdonsága, a' Nem-
zetnek Felsőge, meg Kivánnák.

KETTŐS - BESZÉLGETÉS.

István.

Hozott a' jó szerezte , Kedves Aloisiusom , alig emlékezhetem csak az idejéreis , mivelta nem láttalak , holott tudod mely kedves énnékem oly érdemes Hazámfiaival lenni.

Aloisius.

Magamis örvendem hogy ha friss egészségben tanálhattalak , minthogy utólszori edgyüttlétünk alkalmatosságával változó állapotban láttalak ; és valakiktől csak rollad tudakolódtam , minnyájoktól kornyadazásodat hallottam , melyet igen kedvetlenül értettem.

István.

Igaz hogy fok ideje betegeskedésemnek , de már valami két esztendőtol fogva kezdem magamat elő venni ; most nevezetesen , mivoltától fogva ujj Fejedelmünknek el kezdett uralkodásának módgyát vizsgálom , szintén ugy ifijadni tetzem : meg látod , hogy valamint szintén egy Feníksz

ugy fogok még hamvaimból fel elevénedni, ezekre á' szép rendelésekre. *Nunc venient Saturnia regna.*

Aloisius.

Sokat ígér az igaz magáról, és éppen idejeis volt, hogy valamely szerentsés változás légyen az Uralkodásban, mert ha az a' mit a' meg holt Császár el kezdett volt, még fokáig tartott volna, valósággal mindenek töből fordultanak volna fel.

István.

Fordultanak volna fel! mondog: de már felis fordultanak volt. Hogy egyéb aprolék változásokra ne terjedkedgyem, ugyan mond meg, Kedves Barátom, hol vagynak a' Törvények, az a' valóságos fundamentoma a' polgári társaságbanvaló tsendefségnek; hol, az alatta valónak előljárójáhozvaló engedelmessége; hol az örökség birtokáhozvaló igafság; hol az anyai emlökből bé szopott született nyelv; de hol vagyon, mindenek felett, a' jó erkölts, az a' tsalhatatlan kezelse világi bátorságunknak? Mellyik meg hitt jó akarónknak kebelében önthöttyük ki el fojtodatt sziveinket? Mellyiknek bátorkodunk igazán vígafztalni fájdalmait? Leg hiveb barátainkatís gyanusokká tették előttünk.

-- -- -- -- *non hospes ab hospite tutus.*

Non socer a genero, fratrum quoque gratia rara est.(a)

Aloisius.

De most lehet reménleni, hogy mindazok, a' mikről oly méltán panaszolkodhatunk, talám jobbra fognak fordulni.

István

(a) Ovid. Metam. Lib. I. lab. 5.

István.

Törvényeinket, az igaz, máris nagyobbára vizsgálta kaptuk, és ha némelyek még ingadoznának, azokat még jobban meg erőssíthetjük; valamely jó rendelkezések fenyítettékbe hozhatják a' zabolátlanságot; anyai nyelvünknek egyedül csak töllünk függ béhozása: de veztegetett erkölteinknek ez-tendők száza kívántatik meg jobbítására, mert meg romlott szülék, meg romlott gyermekeket, ezek pedig hasonlóképpen meg romlott unokákat nemzenek. Ennek most más orvafsága nem lévén, nyugodgyunk meg Seneca mondásán: *Siquid benefactum velis, temporis trade.*

Aloifius.

Az igaz, *Quemadmodum enim temporum viciss, ita morum vertuntur.* (b)

Jóllehet ugyan oly kevés időtölfogva kezdett rendelésekből még nem lehet az egész folyamatra jövendőt mondani: mindazonáltal úgy láttzik, hogy csak abbolis amit ily rövid idő alatt tett - - -

István.

Jót tett, Ugyé? Rövid idő alatt fokot nem tehetett, az igaz, de: *unus dies hominum eruditorum plus patet, quam imperiti longissima aetas.* (c)

Aloifius.

Félben szakasztád szavaimat. Jót tett, azt magamis meg esmérem, vagy leg aláb jót kívánt tenni.

(b) Tacit. An. 3.

(c) Senec. Epis. 78.

István.

Követlek, lelkem Aloisiusom, tudod mitsoda heves ember vagyok.

Aloisius.

Ismét félben szakasztasz! úgy nem igen fokot fogunk egymástól érteni.

István.

Itt a' kezem, Barátom, ne haragudgyál, kövessed csak bezzédedet, fogadom hogy félben nem szakasztam többször fojását.

Aloisius.

Csak abbolis, azt akarám mondani, amit ily rövid idő alatt tett, jónál egyebet nem ígérhetünk magunknak, mert vagy jót tett, vagy leg aláb jót akart tenni. Hogy p. o. régi Törvényeinket, régi szabadságinkat, régi szokásainkat és rendtartásainkat részszerint helyre állította, részszerint pedig, a' Néppel edgyet értvén, jobbanis helyre állítani és megerősíteni fogadta, mi lehet ennél job, mi szenteb! Ez által, meg nyervén az egész Nemzetnek szivét, nem tsak a' Magyar Koronához tartozó minden Tartományait virágzóvá téfzi, hanem maga Királyi székétis rázhatatlanul meg erősíti. Tudgyuk mit tettenek elejétől fogva, és téfzenek még mostis a' szabad Nemzetek!

Ezen jótéteményéhez ragasztotta aztis, hogy a' Nemzetnek a' Magyar nyelvet, az iskolákban, különöfön mivelni ajánlotta. Ez által is a' Nemzetnek jót tenni gondolta; leg aláb ditséretet érdemel szándéka.

István.

István.

Hát tsak szándéka, nem pedig a' dolog magais érdemel ditséretet? Én azt reménlettem volna felölled, hogy magadis Magyar lévén, ezt a' leg farkallatosob jók közzé fogod számlálni. Igaz! éppen jó hogy eszembe juta, nem olvastadé a' *Hadi Történetekben* a' Deák nyelvnek mennyire szükséges voltárol ki adott kérdéfi?

Aloisius.

De nem tsak hogy olvastam, hanem megis feleltem reája.

István.

Merem hát reménleni, hogy fontos okokkal kötöttél ki a' Magyar nyelv mellett.

Aloisius.

Minthogy a' Magyar nyelvről a' Kérdésben semmi emlékezet nem volt, sem mellette, sem ellene nagyon nem fegyverkezhettem: hanem a' Deáknak nemtsak hafznos voltát, sőt el-kerülhetetlen szükségét, és el-törléséből, mind a' Keresztényi tudománynak, mind az Országnek helyrehozhatatlan kárát és végső romlását a' leg nyilvánlagosob okokkal tettem az Olvasónak szeméi elejében.

István.

Ha ez így vagyon, úgy méltán érdemelné, haki továbráis a' Magyar nyelvnek virágzálásán meg átalkodva dolgoznék, mind az Anya Sz. Egyháznak anatemáját, mind pedig az Országtól, mint Hazájának el fajult gyermeke, számkivettetését: sőt criminaliter lehetne ellene, qua innovator ellen procedálni. Holott meg vallom igazán, hogy még minekelötte azon kérdést ki-botsátatták volna, már

szándékoztam a' Magyar nyelvnek szükséges mi-
veléséről valamit napvilágra botosítani, 's egy ér-
demes és tudós Hazánkfiával már megis edgyeztünk
felette, a' minthogy reménnem is az Ország gyüle-
séig talám lehető el-készíthetését. Meg vallom
hogy kívánatos lennék látni, miként mutatod meg
a' Deák nyelvnek a' Magyar felettvaló hasznos
és szükséges voltát; és ha vallyon lehetetlen volna
erre elő hordott okaidból ki forgatni.

Aloisus.

Minthogy irásomnak éppen nállom vagyon más-
fa, szívesen közlöm veled, im ez az:

István.

Olvasd, kérlek, Czikkelyről Czikkelyre, és
enged meg, hogy mindenikre külön külön felellyek.

Aloisus.

Kérdés:

Mennyire szükséges a' Magyar Nemzetnek a'
Deák nyelvnek tudása?

Felelet.

„ A' Magyar Nemzetnek a' Deák nyelv tudá-
sa annyira szükséges

„ 1. A' Magyar Nemzetben meg vagyon a' jó
„ íz: nyilvánvaló pedig az, hogy a' Deák nyelven
„ még Krisztus Urunk születése előtt már igen jó
„ izen koholt, és fejedelmi könyvek jöttek ki,
„ mellyeknek olvasásával az Olvasó igen élefiti
„ mind gondolkodásait, mind pedig az emberi élet-
„ ben elő forduló 's szükségesesen követendő tfele-
„ kedeteit böltsen intézheti.

István,

István.

Az ellen nints mit mondanam, magamis abban az ítéletben vagyok, hogy a' Magyar Nemzetben fel tanáltatik a' jó íz, és hogy Deák nyelven még Kriftus Urunk születése előtt szép könyvek jötte ek ki: de, *Unius attributi positio, non est alterius negatio.* Hogy Deák nyelven szép könyvek jötterek ki, abból nem következik, hogy más nyelveken ugyan olyan szép könyvek ne lennének, ha még nem szebbek. Magam ugyan a' Görögöt, mint magadis jól tudod, nem értem, azért semmit sem ítéletek rolla: de azok, a' kik mindezt, mind pedig amazt tudgyák, véghetetlenül szebnek állittyák lenni a' Görögöt; és valamint szépségében, úgy régiségében is amazt fellyül haladgya. Ezen okból azért a' Romaiaknak hátra kellett volna magok nyelvét hagyni: holott ellenkezőképpen tapasztallyuk, midön Cicero, ki magais jó Görög volt, azt írja Athenástan Cratippus alatt tanuló fiának Marcusnak: *Tamen ut ipsē ad meam utilitatem semper cum Graecis latina conjunxi, neque id in philosophia solum, sed etiam in dicendi exercitatione feci, idem tibi censeo faciendum, ut par sis in utriusque Orationis facultate, quam quidem ad rem nos, ut videmur, magnum attulimus adjumentum hominibus nostris.* d)

Ha a' Romaiak a' te javaslásodat követték volna, ugy meg maradván a' tökéletességre jutott Görög mellett, a' magokét miveletlenül hagyták volna: így pedig ki szedvén a' gyöngyöt belöle, a' magokét ugy fel ékesítették általa: hogy tsak nem

d) Cic. de Offic. Lib. I. cap. 1.

az egész világon közönségsé lett. Ezeknek példáját követvén a' Frantziák, láttyuk minémü méltóságra és kiterjedésre hozták nyelveket. Sőt még a' Németekis, harmintz vagy negyven elztendőtl fogva, miként mivelik a' mogokét! — Hát mi ugyan alábvalók lennének?

Aloifus.

„ 2. A Magyar Nemzet Kereftény Nemzet, a'
 „ Kereftényi Letzkék pedig az Europai Anya Sz.
 „ Egyházban előzföris Deák nyelven tanittattak:
 „ tehát a' Kerefténységnek letzkéje még tanulásá-
 „ hoz, voltaképpen, jobban juthat a' Magyar a'
 „ Deák nyelv tudása mellett, mint a' Hazai nyelv-
 „ ven.

István.

A' Kereftényi Letzkéket a' Biblia, nevezetefebben pedig az Uj-Testámentom tanittya. Az Ó Testámentom a' tíz parantsolatakat, az Uj-Testámentom a' töb Hit-ágazatait. Az Ó Testámentom zfidóul, az Új pedig Görögül irattatott. Ha azért a' Kereftényi Letzkék meg tanulására oly szükségesképpen meg kívántatik az eredendőség, ugy hát nem kell vala a' Zfidó és Görög mellől el állani!

Aloifus.

Az mind egy, mert az arra meg bízott Conciliumok és régi Szent Atyák fordítván Deákra, fordítottok aphtosephává lett.

István.

En a' Sz. Atyáknak és Conciliumoknak munkáját, mint a' Kereftény Anya Sz. Egyháznak engedelmes híve, mély tiszteletben tartom, azért
 megis

megis nyugfzom, fordittáfokon: noha nékem azt kedves Aloifiumom, kivált mint Kálviniftának, nem lehetne rofz neven venni, ha nem lenneis előttem éppen ellenemondhatatlan Aphthofepha, mint p. o.

Az Uj-Testamentomban Sz. János így kezdi Evángeliomát: *Principio erat verbum, verbum erat apud Deum, et Verbum erat ipse Deus.* A Kálviniftákis e mellett meg maradtanak, hogy: Kezdetben vala az Ige &c. Ez a Görögben: (mint még fiatal-koromban egy görögül jól tudó professori embertől hallottam volt) *Logos* által adattatik: már pedig a *Logos*nak töb jelentései vagynak. *Verbum*otis ugyan, hanem a többi között *ratio*tis jelentvén, úgyé hogy inkább lehetett volna ide alkalmaztatni a *ratio*t u. m. *Principio erat ratio, ratio erat apud Deum, et ratio erat ipse Deus*: mert az Isten önnön maga a leg főb böltfefség. De ezt abban hagyom, mert az Uj Testamentom kezdetétől fogva, valaminthogy annyi ezernyi ezer Papifták és Kalvinifták a *Verbum* és *Ige* *Logos* mellett idvezültenek, szintén annyi Görögökis idvezültenek a *ratio* *Logos* mellett. De már láffuk, ha vallyon a Deák nyelven jobban meg leheté a Keresztényi Letzkét tanulni, mint maga született nyelvén.

A már az egész Kereszténységben decidalva lévén, hogy a Biblia leg erőfseb fundamentoma a Keresztényi tudománynak: mentől közzeleb járulnak a belölle fzedett Letzkék értelméhez, annyival jobbak. A tiz Parantsfolatok a leg főb Keresztényi Letzkékhez tartoznak: ezek közzül pedig a második Parantsfolatot a Zsidoból így fordították a Sz. Atyák Deákra: *Non facies tibi sculptile*;

neque omnem similitudinem, quae est in Caelo desuper, et quae in terra deorsum, nec eorum, quae sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coeles: ego sum Dominus fortis Zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum, qui oderunt me: et faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me, et custodiunt praecepta mea. e)

Már most kérdezd a' Kalvinista gyermektől, ki magyarul tanulta Letzkéjét: Hogy vagyon, fiam, a' második parantsolat? mond el nékem. A' fejemet teszem reá, hogy majd azt fogja mondani: *Ne tsindly te magadnak faragott-Képet, és Semminémü hasonlatosságot azoknak formájokra, mellyek oda-fel vagynak az Egben, vagy itt alatt a földön, a föld alatt a vizekben; meg ne hajtsad te magadat azok előtt, se ne tiszteljed te azokat: mert én vagyok erőfs boszszu állo Isten, ki meg látogatam az atyáknak álnokságokat a' fijkban, harmad és negyed iziglen: de vizsantag irgalmaságot tselekeszem ezer iziglen azokkal, a' kik engemet szeretnek, és az én parantsolatimat megtartyák.*

Tedd ugyan azon kérdést egy Pápista gyermeknek, ki maga Letzkéjét deákul tanulta, majd azt fogja néked laconice felelni: *Non facies tibi sculptile, ut adores illud.*

Ugyan mond meg már, Kedvesem, mellyik felelet vagyon inkább az eredet szzerintvalo parantsolatnak értelméhez alkalmaztatva; és ha voltaképpen jobban juthaté a' Magyar a' Deák nyelv tudá-

sa

Isa mellett a' Keresztényfégnek Letzkéje meg tanulásához? hatlak az által: *jobban juthat*, nem azt akarod mondani: *Könnyebben meg tanullya*, mint-hogy tsak hét szo. Azon kívül:

Ved fel tsak a' mi Országainkban Tirolist, Austruát, Morva és Cseh Országot, ezek mind németül és tsehül tanullyák Letzkéjeket, még is leheté hevefeg Papistákat keresni! A' Cseh inkább a' Moldova vizében engedi magát vettetni, mintsem el állyan a' Nepomucenus Sz. János nyelve mellöl.

Aloisius.

En sem a' Németekről, sem a' Csehekről nem szollattam, hanem a' Magyarokrol: mert amazoknak mivelteb lévén nyelvek, inkább meg tanulhatyák rajta Letzkéjeket, mint ezek, kiknek nyelve nintsen még olyan tökéletességben.

István.

Légyen! — annyi mint az: de a' Csiki és Gyergyai Székelyek magyarul tanullyák, mégis fogadom hogy ugyantsak jo Pápiisták!

Aloisius.

Jol vagyon, hifzem az ugyis tudatik, hogy a' Kötség soholt sem tanullya deákul maga Hitét: de tanullyák Papjai, kik osztán a' Népet magok nyelvéen oktattyák.

István.

Ugy hát mit vétettek az Olofzok! hogy ki rekeszted őket a' Hit tudományából; nem de nem erőfs Pápiistáké ezek! holott hány Megyét járfs keresztiül, mig tsak egy deákul tudo Papra akadhattz.

A' Kálvinisták mind magyarul tanulják Kérefztényi Letzkéjeket, ugy hogy egész Magyar Országban, minden Religionvaló közlég a' Kálvinistákét Magyar vallásnak nevezi: disputáld-ki azért mégis, a' Kálvinistát vallásából. Már pedig ha még a' Kálvinista vallástis ugy lehet magyarul mind meg tanulni, mind pedig subtilis Sophismákkal védelmezni, hogy a' leg orthodoxusab Pápista sem veheti ki Sarkából, annyivalis inkább nem lehet attól tartani, hogy az a' Hit, mely mellett az igazságis fegyverkezik, a' nyelv miatt valaha fogyatkozási fizenvedgyen.

Minden napnyugoti Nemzetek hamaráb lettenek Kérefztényekké mint mi, 's azért mégis leg kifébb lelki sérelem nélkül el hagyták Kérefztényi Letzkéjeket Deák nyelven tanulni! Olvasd tsak tovább.

Aloisius.

„ 3. Az igaz elmélkedésnek reguláji Deák nyelven tulajdon szavakkal ugy vadnak ki dolgozva, hogy leg nagyob gráditson állanak: azon munka pedig minden elő kerülhető dologra vagyon alkalmaztatva, külömbféle neveken, ugy, hogy a' ki az említett munkának valamelyik tzikkel-lye ellen törekedik, akár véletlenül, akár szánt-szándékkal, Deák nyelven könnyeb az ollyant utól érni 's meg tzáfolni, Magyar nyelven pedig nehezebb: mert az igazság jeleinek tudományja, ugymint a' gondolkodásban, beszédben, írás-szerzésben, levél fegyverekben Deák nyelven elvagyon készitve, Magyar nyelven pedig nintsen, Lehet ugyan az igazság jeleinek tudományát Magyar nyelvennis ki adni: de azonkiyül, hogy

„ a'

„ a' dologhoz sok számu elztendök kívántatnak,
 „ nem tudom miért, de a' forrásbol merítettetnek
 „ nints oly kellemetes itala, mint a' kutviznek.

István.

Abban magamis meg edgyezem veled, mert az igaz, hogy ennek hijjával vagyunk: de, mint magad helyben hagyod, lehet magyarbanis ki dolgozni. Ugyé hogy ezt a' Deákokis a' Görögöktől vették; és ugyé hogy ezekis nem olyan tökéletesen el-készülve hullattanak le az égből, hanem lassan lassan vitték a' tellyefségnek azon pontyára, melyben most vagyon; vagy talám ökis a' Fénitziánusoktól vagy más Nemzetektől vették: azért ha miis el nem kezdgyük, semmire sem fogunk benne menni, hanem örökké bötsöben maradunk. Eleint, mig a' füleink hozzá nem szoknak, rendesnek fog tettetni, mint valami uj modi öltezet: de valamint-szintén ehez szemeink, ugy amahozis füleink hozzá szokván, egyedül tsak a' forrás és kut-vizben, nem pedig ebben fogunk külömbséget tanálni-

Aloisus.

„ 4. A' Magyar Nemzet már akkor, midön
 „ Kereszténységre állatt, Törvényei szabását Deák
 „ nyelven kezdette, Deák nyelven fojtatta mind
 „ ekkóráig, az igalság ki szolgálatása Deák nyelven
 „ fojt, az igalságot szomjuhozó Magyar ügyét min-
 „ denkor Deák nyelven kereste, és azok a' pappi-
 „ rofok, mellyeken a' Perlekedő-seleknek igalságai
 „ vagynak ki rakva, idő jártával Levél - fegyve-
 „ rekké váltanak, mellyeket senki nem érthet, ha
 „ tsak deákul nem tud: noha még a' jó Deákok-
 „ nakis

„nakis azon Levél-fegyverek nagy munkát szokta-
„nak adni.

István.

Mond azt inkább, hogy mingyárt akkor, mi-
dön a' Magyar Nemzet Kereszténységre állatt, Deák
Præceptorokat adtanak nékie. Magyar Ország ol-
lyan volt akkor a' Romai széknek, mint most vala-
mely meg hódoltatott Ország szokott lenni a' gyö-
zedelmesnek: p. o. Alfatzia a' Verfáliai Udvarnak.
Hogy az odavaló rendtartásokat bé vigyék, Fran-
tziákat küldtettenek bé hivatalokra; ezek a' rend-
tartással edgyütt a' nyelvetis bé vitték magokkal-

Scithiából ki jött Eleink fegyvervifelők lévén,
szép józan okofsággal birtanak ugyan, de a' Litte-
raturában éppen idegenek voltak: valamintzfintén
hogy más Nemzeteknélis akkor igen ritka volt a'
tanult ember. Esméretes a' Historiákból, hogy Sz.
István Kereszténnyé lévén, mind a' Hit ágazatai-
nak tanitáfa, mind pedig bizonyos Törvényeknek
bé hozása végett, Olofz Papokkal el meritette az
Országot. Már pedig ugyan miként kívánhatod,
kedves Barátom, hogy az Olofz nem Deák, hanem
Arabiai, vagy Chinai nyelvet hozzan bé! annyival
is inkább, hogy akkor minden Europai Nemzetek
között, in re litteraria, ők voltak a' leg cultu-
sobbak.

Tudgyuk, nem különben, azt is, hogy el-
kezdvén attól az időtölfogva egész a' mostaniig,
tsaknem szüntelen tarto háboruink voltak: már
pedig jól tudod, kedves Aloísiusom, hogy: *inter
arma silent Leges*. Felejtettük azokban a' villango
időkben Magyar Törvényeket szabni, örvendet-
tünk,

tünk, ha a' deákul már meg irtakon fojtathattuk ügyünket. Egyedül tsak Maria Theresia uralkodása alatt kezdettünk egy keveset pihenni, 's ugyan ő alatta kezdett a' tudományis közöttünk egy kevétség lábra állani. Ettől az időtől fogva pedig számtalan fok magok Nemzetét szerető Magyaraktól hallottam a' Törvényeknek Magyar nyelven való fojtatása után fohajtozni.

Valamint a' Magyaroknak, ugy szintén más Nemzeteknekis elejént Deák nyelven voltanak írva Törvényei; lassan lassan pedig született nyelvekre fordították, meg tartván egyfzersmind a' Deák Codexeketis. A' Jus imperiale valamint deákul, ugy németülis meg vagyon. Minden más Nemzetek született nyelveken fojtattyák pereket, még sem vesztették el azért elejént deákul irt Levél-fegyvereknek erejét. Ha más Nemzetek ezt minden kárvalás nélkül meg teheték, mi akadályoztathat bennünket, hogy miis ezt ne tselekedhetnök! Lehetne a' lapnak edgyik felén deákul, másik felén pedig magyarul nyomtatva.

Aloisius.

„ 5. Meg vagyon írva a' Haza Törvényében,
 „ hogy minden Papi Urak, Bárok, Nagylágok,
 „ Nemessék, az egész Országnek, és Magyar Or-
 „ szághoz testefüit Országoknak 's alattavaló ré-
 „ szeknek Előkeiöi, akar mi forú, Méltoságu és
 „ Elsőségnek légyenekis, az ő ingatlan vagyony-
 „ kat a' Magyar Királyaknak adományai után bir-
 „ ják; és jollehet hogy tanáltatnak az Országban
 „ olyan Urak, Nemessék és birtokos Országbéliek,
 „ kik a' Királyi javokat magokévé tették, vagy
 „ Zá-

„ Zálog képpen, vagy gyenge és nem hathatos,
 „ sőt Királyi Consensust meg kíváno vallás mellett:
 „ de ugyantfak az említett adományok, zálog és
 „ örökös vallások, levelekből állanak, mellyek job-
 „ bára Deák nyelven vagynak írva, mellyeket
 „ Deák nyelv tudása nélkül éppen lehetetlen érte-
 „ ni: sőt ha deákul tudis némely, de a' Magyar
 „ törvényt deákul nem tudgya, el fogja ugyan ol-
 „ vasni a' levelet, de hasznosé az olyan levél, és
 „ minémü környülállásban lehet véle haszonra
 „ élni, magát fel nem fogja tudni tanálni.

István.

Nem kell ezeket a' deákul irt leveleket, mel-
 lyeknek erejétől valakinek egész vagyonna bátor-
 ságos bírása fűg, a' Törvényekkel öfzve elegyite-
 ni; sem pedig edgyik extremumat el hagyván,
 más hasonlo extremumra fokadni. A' Deák nyelv
 bizonyos meg határozásából, és a' Magyarnek kö-
 zönségelebbé és virágzovábbá tételéből követke-
 zendő haszonrol, minthogy ez ugyis a' *Pannoniai*
Phoenix neve alatt ki botsátando irásban bővebben
 meg fog mutattatni, most itt hozzfzafon nem aka-
 rok differálni: hanem enged meg hogy példát hoz-
 hassak elő tenéked, mert ugyis: *Longum iter per prae-*
cepta, breve et efficax per exempla. f)

Az előbbeni negyedik tizkelyben emlitém,
 hogy más Nemzeteknekis, ugy mint Frantzia, An-
 glus, Spanyol, Olofz, Svekus, Dánus &c. a' Ro-
 mai Birodalam és más Országoknak elejét mind
 deákul voltanak, és még mostis vagynak írva Tör-
 vén-

f) Senec. Epist. 6.

vénnyei, ezeket részszerint mindenik maga nyelvére is fordította, és mind a' fordítottát, mind pedig a' Deákot meg tartotta. Hanem valamint polgári, úgy törvényes ügyeit is mindenik maga születt nyelvén fojtattya. Erdélyben, ki vévén némely municipaleket, ugyan azon Törvények vannak, mellyek Magyar Országban, deákul meg írva; minnyájon kiknek hivatalában jár, tudgyák a' Deák nyelvet, mégis egész Ezer hélfáz hatvan harmadikig, mind a' polgári igazgatás, mind pedig a' törvényes dolgok mind magyarul fojtanak. A' Gubernium nem tsak a' Magyar Vármegekre, hanem még a' Szász Székekre is, minden Circularékat és egyéb parantfolatakat Magyar nyelven botsátott: sőt, a' mi több, annak előtte még az Udvari Cancellariaris magyarul irtanak fel; most is tanáltatik, Érdély részéről, az Udvari Cancellaria Archivumában olyan Relatio, melyben az akkori Gubernialis Secretarius Bruckenthali Samuel vagyon a'ja írva, ez pedig nem oly feltétlő régi dolog; valami harmincz egy néhány esztendeje léfzen. Gróf Kemény László Gubernatorságból lett jubiliatioja után B. Buckow lett Gubernii Præfes, ennek kedvéért a' Deák nyelvet erőszakkal bé vitték: hanem Grof Hadik Gubernialis Præfessége alatt ismét a' Magyarat vették elő, kiknek ki-jövetelétől fogva oltán egész mostanáig mind deáknl foj. -- Ha ez Erdélyben meg eshetett, miért ne lehetne Magyar Országban.

Aloisius:

Nem igen sokat ditfekedhetz, Barátom, az Érdélyi Szabadságnak fen tartásával, hogy a' Ma-
gyar

gyar nyelv el fogodására még például hozod elő; mi ugyan, leg aláb, nem akarnánk az Erdélyi példáról himet varni.

István.

Azt nem lehet ugyan tagadni, hogy Erdéllyel némely kis erőszakok történtenek: hanem ez a' megjegyzésre leg méltob ebbenis, hogy midön mindenek, a' Törvényeket és szabadságot gyözhethetlenül védelmező Deák nyelven fojtának, éppen akkor, 's nem az előtt, midön még magyarul mentenek a' dolgok, történtenek a' törvénytelenfégek. De látodé, én néked nem hányom szemedre, hogy a' Deák nyelv mellett hozták bé először Magyar Országban, ugy annakutánna oíztán egy néhány eíztendővel Erdélybenis az Urbariumot.

Aloisius.

„ 6. A' Deák nyelvnek tudománnya a' Magyar
 „ Haza szabadságának edgyik ágazattyát állittya;
 „ mely Deák nyelv tudományában ha a' Hazafi
 „ efze el vásott, mindene bomlani fog, és végső
 „ rohanásra készül. Láthatta ezt a' Hazafi 1780dik
 „ eíztendőtől fogva, egéísz 1790dik eíztendőig; mely
 „ idő alatt hogy im a' Deák nyelvtől el rekelztetett
 „ a' Haza, minden szabadságaival halálra vált.

István.

Inverte stilum, azt szokták közönségesen mondani, *et fecisti librum*. Enis azt igazán el mondhatnám roilad: *Inverte stilum, et fecisti Paragraphum*. Híízem, kedves Aloisiusom, mind a' negyedik, mind pedig az ötödik paragraphusban ugyan azt mondtad, tsak különböző szokkal, amit most ebben a' hatodikban: mert ha jól meg tekénted, mind a'

három-

háromnak értelme csak abban határozodik, hogy a' Törvények és Levél-fegyverek deákul lévén írva, ezeknek kedvéért nem lehet a' Deák nyelvet közönléges fojamattyából ki hozni. Ugyé hogy csak ezt mondottad mind a' háromban! egyedül csak hogy itt a' harmadikban factumotis citáltál reája. Vald meg közöttük, négy szem között, igazán, ugyé hogy csak azért ofztottad annyi szakaszokra, hogy mondhassad, hogy tizenhat kiforgathatatlan erőf okokkal oftromoltad a' Magyar nyelvet: mert bár ha csak mellözve szollafzis rolla, éles elméd, mindazonáltal, mégis mingyárt a' fel adott Kérdésből által látta, mit kíván ez az önnön Nemzetének dítfőffégére, és nyelvének virágzására tzelozo érdeemes Hazafinak tett kérdése. Azert hát, hogy erre a' hatodik tzikkelyre mennyünk:

Azt rollad, mint olyan okos emberről, a' milyennek lenni esmérlek, nem hiszem, hogy a' Deák nyelvnek olyan búbájos és vará'slo éröt tulajdonitanál, mint valamely Arabiai, Egyiptiai, vagy más esméretlen idegen szoknak, mint p. o. ABRA, KADABRA, vagy ANANIZAPTA, 's. a. t. mellyeket, szüz-pergamentre fel írva, ha valamely meg gyult ház langjában bé veted, azonnal ki alugyék a' tűz. Azt az eröt, mondom, a' Deák nyelvnek nem tulajdonithatad, a' mint hogy nemis tulajdonitad, hogy ezen a' Törvényeket, mint valamely Exorcismu't, el mondván, a' meg gyult, és egélz Hazát szabadságával edgyütt hammuvá eméltendő tűznek lángja azonnal el alugyék: tehát a' Deák nyelven irt Törvényeket és Confitutiokat érted, azért itt nem a' nyelvben, mellyen iratott,

hanem magában a' meg irt dologban fekszik az erő, ezt pedig akármelleyik nyelven fordítsd hasznodra, mind egy, mert a' nyelv ugyis tsak vehiculuma ügyünknek edgyik a' másikkalvaló közlésére; és nem az, mely nyelven közöllyük, hanem egyedül tsak az, mit közlünk, jön tekintetben.

Ha azt kérdem tölled: Ugyan kik védelmezték jobban a' Haza szabadságait, Eleinké, vagy a' mostani élő nyom? Ugyé azt fogod felelni: Eleink: mert a' már az emberben ugyis belé vagyon oltva, hogy a' régieket mindenkor tsudállya, noha: *Nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque aetas multa laudis et artium imitanda posteris tulit.* (g) Már pedig ezek az Elejink, kik szabadságainkat annyira védelmezték, igen keveset tudtanak deákul, úgy hogy a' ki tsak irni 's olvasni tudottis, Litteratusnak, Deák Pálnak, Péternek &c. nevezték. Lehet hát született nyelvénis maga ügyét védelmezni, Ugyé!

Vallyon elejétől fogva nem a' Magyar Vallású ét Vastag essés Kálvinisták fegyverkezteneké leg hevesebben a' Magyar Törvények és szabadságok mellett; nem de nem ök voltanaké minden Ország gyűléseiben a' matskák, mellyeknek körmei által ki huzatták a' tüzből a' sült gesztenyét. Lehet hát született nyelvénis maga ügyét védelmezni, ugyé!

Nem de nem minden Nemzeteknél és Tartományokban, az Ország gyűléseinek, a' Törvények és Constitutioknak szabása: a' rendelteknak pedig, vagy meg erőssítése, vagy meg határozása, vagy éppen el törlése szokotté tárgya lenni? Már pedig

az

(g) Tacit. ann. 2.

az utolsó 1763 dikban tartatott Ország gyűlésében magam jelen voltam, midőn az akkori volt Personalist B. Kollert, hamidőn valamit deákul akart elő adni, többször egyfzernél el halgattatták, mondván: Magyarul, magyarul, hogy érthessük minnyájon! Ha azért ily fontos dolgokat, mellyektől az Orzágnak boldogsága, vagy szerentfétlenlége füg, magyarul fojtathat a' Nemzet, mit gondolsz kissebokről! Lehet hát szüetett nyelvénis maga ügyét védelmezni ugyé!

Ha, ellenben, a' Deák nyelv alatt semmi törvénytelenlégek bé nem tsuszhatnak, miért hozták bé még Mária Theresia alatt, mint fellyeb emlitém, az Urbariumot? Lehet hát Deák nyelv mellett, tis ujjittást el követni, ugyé!

Ha a' Deák nyelv alatt semmi törvénytelenlégek bé nem tsuszhatnak, miért vetettének, még Maria Theresia alatt, a' Püspökökre, kik nemessí szabadlággal birnak, huz pro centot? Lehet hát Deák nyelv mellett is ujjittást el követni, ugyé!

Ha a' Deák nyelvtől, végtére, mint leg hatatosab pai'stol függeszted fel a' Haza boldogságát, miért 13. Apr. 1784 ben nem állítottál ki egy néhány Legió Phalangefekre rendelt Juridicus Canonokat és Glossákat, hogy ne engedték volna a' Koronát el hozni? mert a' Német nyelv még tsak 1. Nov. 1784 kezdődött el. Lehet hát Deák nyelv mellett is ujjittást el követni, ugyé!

Nem a' Deák nyelvnek fojamattyából valo kijövele oka a' Haza romlásának, jó kis Aloisus, nem, mert láthatod ezekből, a' miket itt elő számlálék, hogy a' Deák nyelv mellett is történhetik

szintugy erőszak: hanem annak valóságos oka az, a' mit a' Frantzia szokott mondani, hogy: *Contre les forts et faux, il n'y a' ni lettres ni sceaux.* Erőllek és ravalzok ellen nintsen petfétes levél.

Aloisius.

De mitsoda mis más az! Mit akarsz azokkal a' Legiokkal, Phalangesekkel, Canonokkal, Glosfakkal, hogy mindent öszve habarsz; hát ki szolat azokrol? Mi köze vagyon a' mi beszédünknek a' te Legioiddal és Phalangeseiddel, hogy, sine luce sine cruce, mindent öszve keversz, 's hafzontalanul szót szaporitasz? Itt egyedül a' Deák és Magyar nyelvről vagyon a' kérdés; ki ki meg mondhattya phlegmával rollavalo itéletét, mi szükség azokkal a' causticus izetlen gondolatokkal az embert ingerelni?

István.

No! ne haragudgyál, édes Aloisiusom, hiszem látod ugyis hogy tsak tréfa; én magamis meg esmérem hogy hiucum: de tudod hogy a' ki ördöggel lakik, ördöggé kell lenni. Tudod aztis, hogy már tsaknem harmintz efsztendőtől fogva Bétsi lakos lévén, kedvem ellenis reám ragadott az a' Német Recenfensek mardoso furtsalága. Már pedig nékem nevettségesnek tetzvén az, hogy Magyar Országának boldog vagy szerentfétlen sorfát egyedül tsak a' Deák nyelvtől függeszted fel, ugy érkezett az a' gondolatam, minthogy a' Romaiaknál voltanak a' Legiok és Phalangesek; de azért maradjunk mi jó barátok. Olvasd tsak tovább.

Aloisius.

Aloisius.

„ 7. Magyar Ország kormányozásában a' Magyar Orzággal egybe kaptasolt és kaptasolando Tartományoknak fiai részt kívánnak; mely rész el nyerésére jollehet ugy mint Hazafiainak jussok vagyon: de arra érdemet tettenek (el halgatván egyebeket) a' Deák nyelv tudománya mellett. Már pedlg ha a' Magyar a' Deák nyelv mellől el állana, minden bizonynal született nyelvéhez ragaszkodnék; kérdem azért: ugyan minémü szemmel néznék ezt a' Horvátok, Dalmaták, a' Slavoniabéliek, Podoliánusok és Bukkovinabéliek? kik a' Magyar Törvényt meg tartani ohajtvá ohajtyák: de a' Magyar nyelv szine alatt hivatalyoktól el vettetnének; minden bizonynal görbén néznének. Tegye az a' Hazafi magát például, mit gondolt az alatt az idő alatt, midőn 1780 dik elztendőtől fogva, 1790 dikig oly nyelvvel gyötröttetett, melynek nem tudáfa miatt hivatalyát el vesztette, gyakorlása mellett pedig Hazája Törvényeit naponként tapodni kéntelennitetett.

István.

Ezt az edgyet meg esmérem magamis, hogy minden elő hordott okaid között még leg fontosab: de e sem orvasalhatatlan akadály; és, ha nékem meg nem fordulnais fejemben, önnön magad adod a' feleletet számba. A' Szászok, kik Erdélynek nagy részét formállyák, nem birnak Magyar nemessi prærogatívákkal, mégis Magyarok között lévén, a' Nemzetnek Elökölői a' Hivatalakra nézve minnyájan: a' Közfég pedig, kereskedése könnyeb

fojtathatása végett, nagyobb részént mind szollyák a' Magyar nyelvet; hát ha még a' Magyar szabadfágis öfztön gyanánt szolgálna nékiek!

Azt meg esméred magadis, hogy a' meg holt Csáfzár a' Német nyelvnek bé-hozása által jót gondolt tenni: mert olyan maliciosusnak tsak nem lehet tartani, hogy szántszándékkal kívánt volna rofzszat tselekedni. Ha azért, annak a' gondolt jó tzélljának el-éréfére, ö ezt a' rofzszat erőfzokkal bé hozhatta, és oly kevés idő alatt (minthogy még a' Helytarto - Tanátsnális tsak 1. November. 1784ben, egyebütt pedig még késöbre kezdödet) egy idegen nyelvet annyira vihetett, hogy részszzerint már ment, részszzerint pedig kezdett folyamattyában menni; holott ezen idegen nyelvnek meg tanulása mellett, nem hogy valami jót reménlhetett volna a' Nemzet, föt mindennap ujjab ujjab rofztól tartott: miért ne lehetne hát, ellenben, azt reménleni, hogy azokat az elő számlált Nemzeteket, meg gyözö fontos okokkal capacitálván követezendö hafznokrol, ne fogadnák el a' Magyar nyelvet, és önként ne tennék ezt az egy nehány elzten-deig tarto áldozatot, egy olyan Hazának, melynek kebelében, más Nemzetekhez képpeft, oly boldogfágban élnek; annyivalis inkább, hogy nem hirtelen, hanyat homlok, kíványják bé hozását.

Nem de nem annak szine alatt hozattatotté bé a' Német nyelv, hogy ugyis nem élő anyai nyelvünket beszélljük! Már pedig ki vállalhat magára ke zefséget, hogy idő jártával ez a' szerenfétlen EPOCHa még elő ne kerülheffen, hogy ugyan ezen prætextust vála szfák! Ha egy Cancellista-
fágért,

segért, vagy más hanfonlo kis Hivatalért 7. 8. főt
töb eíztendöket el veztegethetünk, miért ne kíván-
hatna akkor a' Haza 2. 3. eíztendöt töllünk!

Amit az ember önként tselefkzik, nem válik
terhére, és hamar el éri benne tzéllját. A' Néme-
tet, hogy közönlégesse tétéssék, nem tsak azoknak
a' Nemzeteknek, mellyeket elő számláltál, hanem
még a' Magyaroknakis kellett erőszakkal tanul-
ni: amazt pedig az Országnek nagyob része ugys
már tudván, más része pedig örömeítt tanulván,
hamar végre lehetne hajtani, ezt az egész Magyar
Birodalom oly nagy virágzáfára tzélozo tárgyat;
mellyet nagyon fiettetne az, ha a' gyermekeket fel-
váltván, a' Horváth és más gyermekeket a' Magya-
rok, a' Magyar gyermekeket pedig amazok közzé
adnák; és igy ez által a' mod által, minden Ha-
zánkban lévő nyelvek közönlégesse válnának az
Országban, és mind a' Nemzetek külön külön,
mind pedig az egész Haza nyerne benne.

Aloisus.

Abban leg kissebbet sem kételkedem, hogy a'
Hazának azon nagy boldogfágáért és virágzo álla-
pottjáért, mellyel álmaozol, minnyájon kéízek
ne lennének azt az egy néhány eíztendöt fel áldoz-
ni: de ezt a' virágzo boldog állapotot még nem
liquidáltad, Barátom.

István.

Itt egyedül tsak a' Deák nyelv elkerülhetetlen
szükfégéről tett ítéletedre kívántam felelni, hanem
várd el a' *Pannoniai Phoenixnek* kijövetelét, ott
bövebben meg fogod látni, mire viheti egy olyan
Nemzet, mint a' millyen a' Magyar, melynek a'

gazdálkodo természet annyi adományaival kedveskedett, maga forsát, ha jól intézi rendeléseit! Hanem olvasd tovább.

Aloisius.

„ 8. Bánya bezzeg a' Morva és Cseh, hogy „ oly könnyen el álván a' Deák nyelvtől, el vesz- „ tette gyökeres szabadságát: és a' Magyaris bány- „ nya azon Tartományoknak Magyar Orzágtól „ történt el-választását: de minek kell azt tulajdo- „ nitani! tsupán csak annak, hogy a' hajdon gya- „ korlott Deák nyelvtől el-állván, a' Déak nyelv- „ ven rajzolt szép szabadságokat el felejtették mind „ a' Csehek. mind a' Morvaiak.

István.

Ha hajánál fogva mindent erővel egy okra akarsz huzni, úgy azt is mondhatad, hogy a' Törököknél azért vagon az a' nagy despotismus, mert nem tanultanak deákuł. Morva és Cseh Országban nem a' Deák nyelvnek el-hagyásából következett a' Szabadságnak el-vesztése; hanem inkább a' Szabadságnak el-vesztéséből kellett nékiek a' Deák nyelvet el hagyni. Olvasd meg csak a' harmintz esztendeig tartott háborunak históriáját, meg fogod benne tanálni, hogy a Morvák és Csehek Máfodik Ferdinandus ellenvaló pártütések miatt vesztették el Szabadságokat. Sőt ezen veszteségek utánis még sokáig éltenek a' Deák nyelvel, míg ofztán utollyára tettett az Udvarnak, mint fegyverrel meg hodoltatott Országba, a' Németet arbitrarie bé vinni.

Aloisius,

„ 9. Ha a' Hazából ki irtatnék a' Deák nyelv, „ kérdés, ha meg maradhatnaé a' hazai nyelv?

„ Azon

„ Azon edgyefséget , mely most a' Horvátok és
„ Magyarok közt fenn áll , meg lehetné állítani ?

István.

Am mondom , hogy te mindent azon egy ok-
bol akarsz ki - hozni : söt capax vagy paradoxumatis
erősíteni , tsak hogy ezt a' köz - jóra tzelozo
szándékot hátráltadhassad . Azt az edgyefséget ,
kérded , mely most a' Horvátok és Magyarok közt
fenn áll , vallyon meg lehetné állítani ? — Még
jőbban . Tudod a' Phycából ugyé , hogy : *homo-*
genea homogeneis magis coeunt. Mentől keve-
seb különbség , ellenben töb hasonlatosság tanálta-
tik két emberben , ugyé annyival szoroffab közöt-
tek a' barátság ! Már pedig ugyan azon egy nyel-
vet szollani , nagyob hasonlatosság , ugyé ? mint
sem ha edgyik horvátul azt kérdi : *Kakfe imaju*
Moj Gofzpone ; a' másik pedig magyarul azt fele-
li : *Mit mondasz , Uram ?* nem értelek .

Haki nékem azt a' terhes kérdést meg tudná
fejteni : hogy egy Némettel , vallyon egy Soproni
Polgár , vagy pedig egy Ketskeméti Csikos
edgyezhetnéké meg könnyebben ? nagy világofságot
adhatna ebben a' dologban . Hid meg , Barátom ,
hogy , öltözet , Haza , nyelv , vallás , és senti-
mentum az a' lántz , mely öfzve szokott bennün-
ket kötni . Ved - fel tsak ezt a' példát : Valamely
gyülekezetben látz meszszüen magadhoz hasonlo
öltözetü embert , ugyé hozzája közzelitz , meg
tudni ki légyen ; magad nyelvén szollasz hozzája ,
örülsz ha azon kapsz felöletet ; tudakolod hová-
való légyen , 's ha meg érted hogy veled ugyan
azon egy Tartománybol , környékből , vagy ép-

pen helységbőlvaló, már hajlandósággal vífeltetel
hrozzája; Religioját a' magadához hasonlót értvén,
mingyárt nagyob bizodalmad vagyon benne; ha
pedig, végtére, tovább véllevaló tárfsalkodásadban,
a' magad sentimentumait tanálod benne, ugy olz-
tán barátokká léfztek.

Az által a' mod által, mellyet fellyeb a' gyer-
mekek fel tseréléséröl emliték, a' nyelven kívül
még aztis lehetne, az Országnek nagy hasznára,
meg nyerni, hogy a' Nemzetek már gyermek ko-
roktol fogva jobban familiarizálodván egy mással,
még nagyob edgyefséget lehetne közötték remén-
leni.

Aloisius

„ 10. A' Hazabéli ttfendefség a' polgári Tör-
„ vények meg állásán helyhezttetik; a' külső
„ ttfendefség pedig, a' Kötések, Frigyek, Alkuk-
„ nak szentülvaló meg tartásán, avagy azoknak
„ meg vetésén fordul meg. Az olyan Kötések,
„ Frigyek és Alkuk alkalmatofságával azok, kik-
„ re a' dolog bizattatik, az előbbeni idökre, azok
„ változására, 's az Országoknak régi kormányo-
„ zására tckénteni kötelesek; az Országok régi
„ Kormányozása jobbára Deák nyelven irt Tör-
„ vényeken, Frigyeken, Kötéseken, Alkukon gya-
„ koroltattanak. Tefzem azt, hogy egy Udvari
„ ember deákul nem tud, a' régi Kormányozások
„ dolgait e szerint nem értheti; honnan fog hát
„ magának kézfíteni? Vallom azt, hogy a' ki
„ deákul nem tud, abból kézf ember soha sem
„ válik!

Ífzonyu fæcundus elmédnek kell lenni, Bará-
tóm, mert engemet ugyan ha torturára huztanak
volnais, még sem tudták volna fejemből azokat
az Argumentumokat, melyeket elő-hordosz, ki
figázni. Hanem egyfzersmind szörnyü meg átal-
rodottsággalis birsz; kéfz vagy a' lehetetlenségetis
történetben hozni, tsak hogy fel vett Thefifedet
meg állithasd. Téfzem azt, mondod, hogy egy
Udvari ember deákul nem tud: — mert ne ted, Ba-
rátóm, hanem azt ted, hogy tud. — Azt tenni fel
egy olyan Udvari emberről, kire afféle ministe-
riális actufokat biznak (bár ha most minden affé-
le Negotiatiok frantziául fojnakis) hogy deákul
nem tud! — Mert tud; és egy olyan Ministeri em-
bernek okvetetlenül szükségis tudni (ha Terentiuft
nem értiis éppen ugy, mint Molieret, vagy Vol-
tairet) de azomban még sem fog tudni deákul al-
legálni. Azt pedig erőfsíteni, hogy a' ki deákul
nem tud, abból soha kéfz-ember nem válik, meg
mutathatatlanul vagon erőfsítve. Hány tanult okos
ember nintfen az Anglus, Frantzia és Német Nem-
zetben, kik igen keveset, vagy talám éppen sem-
mit sem tudnak deákul: mert fellyeb mondám,
hogy a' nyelv egyedül tsak vehiculuma, okos vagy
értetlen gondolatainknak edgyik a' máfikunkalvaló
közlésére. Abban leg aláb nagyon kételkedem,
hogy Confutius, kinek a' Törvénytételbenvaló
böltfefségét oly enthusiaszmuffal emlitik az Euro-
paiak, Cicerot, bár mely könnyen érthető légyenis,
ad aperturam tudta volna exponálni.

Aloisius.

„ 11. Azt pedig kívánni, hogy a' levél feyverek ,
 „ mellyek külömbféle leveles Tárházokban tartat-
 „ nak, Magyar nyelvre fordittassanak, éppen hely-
 „ telen kívánság: mert az igazság ki-nyilatkoz-
 „ tatására előszer el-készült, gyökeres és eredendő
 „ levelek kívántatnak. A' levelek mássai, fordít-
 „ sai, egy nyelvből a' másikba történt általtéte-
 „ lei, nem előszer készült, nem gyökeres, nem
 „ eredendő levelek.

István.

Ha ugyan csak annyira jönne a' dolog, hogy meg határoztatnék a' Tárházbeli leveleknek Magyararavaló fordittása, azis éppen oly helytelen kívánság nem lenne. Fellyeb, a' második tziikkelyben, melyben a' Keresztényi Letzkékről volt a' Kérdés, liquidáltatott, hogy ámbár a' Keresztényi Hit, mellyet az Uj-Testamentom tanítván, eredendőképpen Görögül iratott, mégis az arra meg bizott Szent Atyák és Conciliumok által, az idvefséghez oly szükségesképpen meg - kívántato igazságnak tforbulása nélkül lehetett deákra fordítani: ugyan miért ne lehetne hát, ugyan hasonloképpen meg bizott, jó-lelkü törvényes Birák és Commisiok által, a' leveles Tárházokatis Magyarra fordítani; és fordittáfoknak orájától fogva, ugyan azon Authenticást petfételni reájok, mellyel Deákul készült eredendőségek bir! Avagy mostis sok deákul nem tudo szegény emberek, özvegyek és árvák, kik nem tudgyák mitfoda levelekkel birnak, nem kén-telenittetneké a' Biráknak és Prokátoroknak probita-fására bizni magokat? Hát ugyan az idvefség álla-

pottyában, melytől vagy örökös boldogságunk, vagy pedig vég-nélkülvaló gyötrelmünk függ, keveseb scrupulussal birnánké!

De itt arról nintsen kérdés: azokat a' leveleket meg lehet, valamint szintén a' Törvényeketis, deákul hagyni, hanem azokból származott ügyeinket folytassuk magyarul.

Aloisius.

De ugy osztán ki fogja a' Törvényeket és crendö leveleket érteni?

István.

Az, a' ki tud, és hivatalában jár deákul tudni. Mennyin tudgyák most a' Gotticus irált, melyet magyarul Barát irásnak nevezünk, olvasni? én ugyan leg aláb nem tudom, 's azért mégis azaz irt leg régib leveleink el nem vesztették erejeiket; ha nem tanittyákis clafsice, mégis azok, kiknek a' Káptolanakban vigyázása alatt vagyon, tudgyák olvasni: annyivalis inkább attol nem lehet tartani, hogy az a' nyelv mel'yet iskolában tanítanak, annyira feledékenységben mennyen, hogy az azon irt Törvényeket és leveleket meg ne lehessen rajta érteni.

Aloisius.

„ 12. Nem kell attol tartani, mindha a' Deák „ nyelv gyakorlása mellett az Országglás titkai ki „ nyilatkoztatnának, mert az idegeneknél annyi- „ ra ki hiült a' Deák nyelvnek tudása, hogy a' „ gyűlésekből, mihelyest a' dolog Deák nyelven „ fordul fel, töstént takarodnak. Bátor a' jó Or- „ szágglásnak egy tulajdonsága a' nyilvánvalóság; „ abban bizonyságunk lehet Anglia, melynek or-
szág

„ Izág-házában midön köz-jorol vagyön a' fzo, 's
 „ leg terheseb állapotokrol végzések történnek,
 „ még az Afzszonyi személyek is meg jelenhetnek.
 „ A' Böltsek azt tartják: hogy ázon Nemzetek,
 „ mellyeknek Uralkodása, a' Nép-mellett áll, mind
 „ az erkölts gyakorlálában, mind a' jozan gondol-
 „ kodásban szabadobbak, és mivel az erköltsön,
 „ és jozan gondolkodáson helyheztetik közönsé-
 „ ges szerentséltetéseket, a' szomszéd Nemzet irigy-
 „ ségébe nem hanyatlanak.

István.

Attol fenki sem tart, hogy a' Deák nyelv gyá-
 korlása mellett az Országglás titkai ki-nyilatkoz-
 tatnak, és nintsenis oka attol tartani: mert azok
 az Országglás titkai, mellyeknek ki-nyilatkozása az
 Országnek talám káros lehetne, nem az Orzágon,
 hanem a' Fejedelmen fordulnak meg. Azok, mel-
 lyek az Orzágon fordulnak meg, azok nem egye-
 bek, hanem egy Környéknek más környékkel,
 vagy határ-szélek, vagy egyéb egyenetlenségekből
 származott vízfza-vonások; vagy pedig házok és
 személyek között való versengések el-igazittása;
 folyo-vizeknek árkokban-hozása; igaságnak ki-
 szolgáltattása; minden Polgár bátorságára, 's va-
 gyonnyának nyugodalmas birtokára; a' belső kö-
 zönséges tündeség fel-tartására; drágaság, vagy
 pestifés nyavalyák el távoztatására; fel lázzodások
 el túlapittására; házontalan és kiváltképpen káros ta-
 goknak ki-irtatásárávaló vigyázás, 's töb számtalan
 efféle jó rendtartások. Ezeket pedig nem hogy tit-
 kolni, söt világ szemei elejében kell tenni. Vala-
 mint szintén Livius Drusus, ki házat akarván ma-
 gárnak

gának tfináltatni, a' Kömives mester ember olyan házat igeri nékie építeni: *ut libera a conspectu, immunis ab omnibus arbitris esset, neque quisquam in eam despiciere posset: Tu vero, inquit Lívius, si quid in te artis est, ita compone domum meam, ut quidquid agam, ab omnibus perspici possit.* (h) Hanem attol nem tsak tartani lehet, söt már megis történt, hogy annál fogva sok idegenek az Országba bé tfulztanak, és szép hivatalakat bitangalnak: addig mig a' Magyarat, haki Német Tartományokban valamit keres, a' nyelvnek nem tudásával el igazittyák.

Anglia abban, igeris, méltán ditséretet érdemel, hogy midön köz jórol 's fontos dolgokrol vagyon a' végezés, még az Afzszonyi személlyekis megjelenhetnek a' Gyülésben: mert a' köz-jóhoz mindenek szava lehet, a' szegénynek ugy mint a' gazdagnak, minthogy a' szegény éppen annyit veltt maga kevesében, mint a' gazdag nagy vagyonyában: már pedig a' leg meg-vettetteteberbernekis lehet némelykor leg élefeb gondolattya; *interdum & Olitor bona verba locutus est.*

Mit nem várhatnánk még a' férfiakat, éles elméségekben, sokkal fellyül-haladó szép-Nemtöl! Elég tökéletesen meg-gyözöpéldánk lehet ebben Frantzia Ország, a' hol mind háboruk szerzése, mind békeféség kötése, tsak nem elejétöl fogva, mind Afzszonyok koholmányai voltak; és mégis nem annyira vittéké a' Frantziák állapottyokot, hogy
tsak

(h) Paterc. Hist. 2.

tsak-nem egész Európának, leg aláb eddig, tonuffi adtanak? Az egész Lengyel Országí Confederatio-nak, nem de nem Grof Mnyi'sekné voltá egyedül rugó-tolla? A' tudományokbannis, nevezetesen pedig a' mellyeket szép tudományoknak nevezünk; mennyire nem vitték némely Afzszonyok és Leányok állapottyokat! Hány Afzszonyok, söt ifu Leányokis tanítottanak idegen Nemzeteknél Cate-drában. Paduában egy Leány publice tradálta a' Medicinát. Pindarus, kit a' Lyricus Poéták Fejedelmének tartanak, a' Görögné Hermioné és Myrthifől tanulta a' vers-szerzést. Madame Dacier Sophocleít görögből, Virgiliust pedig deákból fordította; lehetnek még más munkáiis, mellyeket nem tudok. Hát mi kevesebbet várhatnánké magunk Magyar Szépjeitől! — Valamint erköltseink szelidittését egyedül ennek a' kuru'slo szép-Nemnek kölfönhettyük, ugy fontos dolgokbanis sokszor orvaslo tanátsokkal lehetnének hasznosok.

Ebben a' tzikelyben magad adod ellened a' fegyvert kezemben, azt kérdeni tölled: hogy ha mindenek deákul fojnak, ugy miként értik meg, nemtsak az Afzszonyok, hanem némelykor még olyan szegényeb forsu férfiakis, kiknek szüléjéktől nem tölt ki, gyermekekkel a' Phylosofiat és Just absolváltatni? Azért hogy ezeknekis a' köz-jo hasznokat vehesse, fojtassuk oly nyelven dolgainkat, mellyet amazokis értvén, közölhessék velünk íranta némelykor igen hasznos ítéleteket. Ez által pedig nem akarom mégis éppen azt mondani, hogy az Ország; vagy más gyűlések házai el telvén vélek, kiki tettzéfe szerint kiáltozza a' *nyépozvolimat*: ha-

nem

nem annak idejében 's rendével közölhesse a' kérdésben lévő dologrolvalo ítéletét, azokkal, kikkel illik.

Valamint pedig azt igazán mondod, hogy a' jozan gondolkodás és jó erkölts, valóságos fundamentoma minden szerentsés Országlásnak; szintén olyan igaz azis, hogy ennek a' meg mozdithatatlan szegeletkönek (a' jó erköltsét értem) az ifiulágnak szivébenvalo meg vetélére, mellyen egész világi boldogságunk alkottatik, semmi polgári pozitívus Törvényeink nintsenek. Egyedül tsak a' rosznak ki-irtatásáról, nem pedig meg-előzéféről szorgalmatoskodtanak Törvénytévő Eleink, holott: *Quid leges sine moribus vanae proficiunt.* (i)

Aloisius.

„ 13. Más mérő-serpenyöbe kell azt az Ural-
 „ kodot tenni, kit Népe tsak úgy néz, mint egy
 „ Házi-gazdát; kinek akarattyának és tselekedede-
 „ teinek nintsen törvényesen vetett gáttya. Az ol-
 „ lyan Uralkodo épületei titkokon, mint meg meg
 „ annyi fundamentomokon állanak; ki tökéletle-
 „ nül magyarázza a' Polgári Törvényeket, hogy
 „ azokat által hágni ne láttassék. Ott terem az a'
 „ hét-fejű Sárkány, mellyet Status ratiojának ne-
 „ veznek; az a' mérges gyék, a' Statusnak belső
 „ Tanáttsa; nem különben azok a' Titoknokok,
 „ kik nállunknélkül végeznek rollunk; Törvényen
 „ kívül rendelt ítélő-székek, mellyek a' Hazafiának
 „ soha sem esméri meg ártatlanságát.

D 2

István.

(i) Horac. Carm. Lib. III. od. XXIV. ver. 35.

István.

Ez a' nemes bolzszankodás, Kedves Aloisiufom, betsületet téfzen indulataidnak, és igaz Polgári szivedet árullya el. Hid meg, hogy minden érdemes ember, azokban az Országokban valahol tsak ez a' Sárkány terem, ha tehetségében állana, Herculeffe lenne ennek a' mérges Hydrának. Mi pedig kívánnnyunk tsendes nyugodalmat tífzteletre méltó Eleink drága hamvainak, kik nem engedték Hazánkat Lernává lenni.

Aloifius.

„ 14. Nem reménlheti azt a' Magyar Nemzet,
 „ hogy Országlojával dolgait Magyar nyelven kö-
 „ zölheffe, azt viszontag a' Nemzet meg nem állja,
 „ hogy az Országlo a' Nemzettel olyan nyelven
 „ beszéllyen, mely nyelv a' Magyarnál soha szo-
 „ kásban nem volt: tehát az Orzáglás és enge-
 „ delmeflég meg-edgyeztetése a' Deák nyelvet állít-
 „ tya elő, mellyen a' Nemzet Országlojának aka-
 „ rattyát értse, és a' Nemzet Országlojával szol-
 „ lyan.

István.

Ismét Sophismához folyamodol, tsak hogy a' Deák nyelv folyamattyát meg örököfithessed. Ugyan ki az oka, hogy a' Nemzet Országlojával maga nyelvén nem beszélhet? Légy egyenes Itélőbiro, és vald meg igazán, ennek valóságos oka nem magae a' Nemzet! mely ha akart volna, már egy néhány száz eíztendőtől fogva szollhatott volna vélla maga nyelvén. Ne vessük mi az Orzáglora azt a' hibát, mely egyedül mí reánk háromlik! Ugyé, hogy mind azokkal a' Népekkal, mellyek birodalma alatt

alatt feküsznek, ugyan azon nyelven szoll, mellyen ezek a' Népek mind Törvényeket, mind pedig Ország dolgait fojtatták. Német Tartományjaival p. o. németül. Belgiummal frantziávu, Lombardiával Olofzul: főt többet tett, mert noha Cseh Ország mind törvénykezését, mind pedig az országolás dolgait németül fojtattya; és noha az Orzágnak egy környéke, mellyet közönségesen Német-Cseh Orzágnak hinnak, maga sem szoll tsehül, mégis, minthogy az egész Nemesség a' nyelvet beszéli, a' Fejedelmekis nagyobbára meg tanulták; közzelebriől meg hott Joseph Császár igen jól tudott tsehül. A' Pannoniai lakofokkal, qua redivivus Latiufokkal, hasonloképpen magok nyelveken kellett szollani.

Ebből lehet hát ki-hozni, hogy ha a' Magyarok nem vetették volna meg magok született nyelveket, és nem hogy aztat szégyellették volna (mint fokakbau az első Nemesség között, nevezetesen pedig az Afzfzonyokban mind a' két renden, tsak nem közönségesen, fájdalommal lehet tapasztalni) hanem inkább tisztességeknek tartván ennek a' Nemes Nemzetnek nem tsak szabadlágaival, hanem, mint szintén más Nemzetek, nyelvévelis élni, ugy tsalhatatlanul hiszem, hogy az Országlois meg tanulta volna.

Ezen tsalhatatlan bizodalmomat pedig azon épitem, hogy igyis, midön látta hogy meg-tanulá-fára fordított fáradlágának semmi gyümöltst nem veheti, minthogy a' Magyarok mind a' dolgok fojtatásában, mind pedig közönséges, főt még mulatságos tárfaágokbanis, mind déakul beszéllenek, mégis boldogul ki mult Királynénk, Maria Theresia

a' Hertzegeket tanítottatta. Meg holt Jofeph Csá-
fzár magais valami keveset tudott. En, ki ezt irom,
hamidön történt hogy a' kis Hertzegekkel valahová
mulattságrá ki nyargaltunk, Hertzeg Ferdinandal,
gyermek korában bujkálost játszóván, töbzför egy-
szernél szollattam magyarul. Mostani Coloniai Ele-
ctor Hertzeg Maximiliánt, Confiliarius Csató Ur,
ki most Máramarosi Administrator, és bizonyos
meg holt Farkas nevü ajto-nyitogato, ki Magyar
Grammatikátis irt, tanították magyarul. Ezekmind
oly factumok, Barátom, mellyek ellenkezöt mu-
tatnak. Nem mondbattyuk hát, hogy nem lehet
reménlenünk Országlonkal magunk született nyelv-
vén szolhatni. Azt nemtsak hogy remélhettyük,
hanem ha a' Sz. Végezéseknek nem tettett volna
másként rendelni, már mostis magyarul szollanánk
Királyunkkal.

Ugyé, hogy Jofeph után, ha az Isten ebből a'
világból még gyermek korában ki nem szollította
volna, most Károly lenne Uralkodonk. Azt tsak
nem tagadhatod ugyé! már pedig Károly nem tsak
jol, hanem a' Nemzetet különöfön szeretvén, igen
örömöftis szollatt magyarul. Mit mondofz erre, jó
kis Aloifius? Miként ne remélhetnök hát mostani
bölts Uralkodonkrol, ki által látván- mely nagy
hasznára válik az a' Fejedelemnek, ha maga Né-
pével született nyelvén beszélhet, hogy Hertzegeit
ne taníttassa magyarul! De többet mondok; hát ha
már actuis taníttattya!

A' Fejedelemnek Népével való beszélhetése hafz-
nárol éppen kevés napokkal ez előtt volt nevezetes
peldánk; midön a' Német Tartományokban fel-zu-
dul-

Álván a' Parasztfág azon, hogy az előbbeni mod szerint, a' földes Urafágnakvalo rabotázást akarják ismét bé-hozni, egy néhány százbol álla követeket küldettenek a' Királyhoz, oly declaratioval, hogy ök kéfzék mind meg-öletni magokat, ha a' Joseph rendelését nem hozzák bé közzikbe. Minthogy oly nagy számmal voltak, minnyájokkal nem szolhatatt a' Király, hanem egy részét, tsoportanként, maga elejében botsátván, oly okos, meg fogható, és fontos okokkal befzéllett véilek, hogy a' Parasztok magokis meg gyözödvén kívánfágoknak igazfágtalanfágáról, és magok részekre káros-voltáról, önként el-állattanak kérésektől. Azok pedig, kik a' Királlyal nem szolhattanak, meg átalkodva maradván kívánfágok mellett, egész hasonlás támadatt a' Paraszt követtfég között; hanem ugyantsak rendelés tétetödettt a' helyfégekben, le tsilapittáfokra. Látod, Magyar, mit nem téfzen ha a' Fejedelem maga Népével született nyelvén tud szollani! adgy hát példát, magad nyelvét mivelvén, arra birni Fejedelmedet, hogy született nyelveden szollhafs vélle.

Aloisius.

„ 15. A' Deák nyelv felléges nyelv, mert az „ a' Nemzet, melynek a' Deák szo téjjel szopott „ nyelve vala, egész Európának Ura és parantso- „ loja volt, tehát éppen nem szolgál a' Fellégek „ kissebfégére a' Deák nyelvnek gyakorlása. Az „ után, egy el-váfott éfznek gyümöltse azt állítani, „ hogy az Orzfáglo kissebfégére válik a' Deák „ nyelv gyakoroltatáfa; nem tartya pedig kisseb- „ fégenek azon nevet Titulusul vífelni, mely néven

„ neveztetett vala azon Nemzet , melynek termék-
 „ szetes nyelve vala a' Deák.

István.

Haki azt az ellenvetést tette, hogy a' Felfégnek kissebbségére válnék a' Deák nyelv gyakorlása, valósággal tsekély okon fondálta kívánfágát; és a' talám éppen ugy volt a' Deák, mint magad a' Magyar nyelv ellen praeveniálva. Nem a' nyelv, hanem a' nyelven viselt dolgok válnak valakinek vagy ditsösségere, vagy gyalázattyára. Frantzián a' Nantesi Edictumat, Deák nyelven pedig a' Bullát in Coena Domini irják.

Ismét fegyvert adsz kezembe! Ha hibául tulajdonittad a' Felfégnek, ki a' Romai nevet (híszem azt érted alatta ugyé?) Császári Tituluful viselni nem szégyelli, mégis talám kissebbségének tartya a' Deák nyelv gyakoroltatását: ugyan mit mondgyak én azokról a' Magyarokról; nevezetesen pedig (sojnállom hogy a' szép Nemet kedvem ellen is kéntelenittetem meg férteni) Afzszonyaink nagy részéről, kik fokszor, ha jobban nemis, legaláb mint a' Németet ugy tudgyák a' Magyarat; mégis nem tsak talám, hanem valósággalis szégyellik született nyelveken szollani; kik ez által amaz Afzszonyfágra emelik, a' magokét pedig halgatva rabfágra itélik; kik ez által önnön magok Nemzetét, egész a' szégyelletig, meg alacsonyittyák; kik ez által, végtére, láttatnak azt mondani, hogy meg-tagadgyák abból a' Nemzetből lett származásokat, mely a' világ szemei előtt annyira meg vagy vettettetve? Mit mondgyok rollatok, Itélő-Birák, és rollatok, Ország Kormányozoi; kik született

letett nyelvünket, mind két részről, számkivetésben küldöttétek? Hát az igazság nem hangoztathattaé maga szent szavát a' Magyaroknakis szájában; hát a' fenyítették és jó rendtartásról tett rendelkezések érthetlenné lészneké, mihelyt szorgalmatossággal tanult nyelven nem közölnének a' Néppel? Mit mondgyok, végtére, rollatok, az Ur szőlőjében fáradhatatlanul szorgalmazkodo Egyházi-Rendek; kik noha mindennap olvasátok az Irásban, hogy az Istennek minden Népből, Nyelvből és Nemzettségéből vagynak el-választatytjai, mégis született nyelvünknek hátra hagyásával, a' Deáktól függesztitek fel a' Magyaroknak idveffégeket; kik noha tudgyátok meg irva lenni, hogy: a' pokolnak kapuji erőt nem vésznek rajta, mégis, Ti, kitfin-hitüek, előre refzkettek azon, hogy a' Magyar nyelv bé-hozása mellett, az egész Keresztény Anya Sz. Egyház le fog omlani? Mit szollyak, még egyfzer, Ti rollatok, minnyájakrol, kik a' Magyar névvel kevélykedni nem átallyátok, mégis nyelvét meg vetitek, szégyellitek, számkivetésbe külditek!

Aloifus.

„ 16. A' Magyar Nemzet a' Felsőfég tulajdonai-
 „ bol egy fő-résztt bir, melynek erejével a' Tör-
 „ vényt szabja, szabott Törvény tellyefüttéit üzi;
 „ és vallyon a' szabott Törvények voltaképpen
 „ tartatnaké meg? Vigyázz! Ezen szabadság felta-
 „ náláfára utat mutat a' Deák nyelv tudása.

István.

Ismét a' Deák nyelvtől függeszted fel a' Haza boldogfágát! Valofággal, Barátom, azt az erőt

tulajdonítottad nékie, mellyel, a' mellés Mythologia bizonyítottáa szerint, az Amphion Lantya birt valaha, hogy annak hangjánál a' kövek önként öfzve hömpölyögvén, és egymásra fel hengeregvén, Thebás várossa épült belöllek. Ugyan, kedves Barátom, erőltetlek Nemzeted ditsőségéhez vifeltető fzeretetedre, mond meg nékem, ki igazán meg vallom hogy jurifista nem vagyok, mitfoda el-rejtett titkos erő vagon azokban a' Deák Törvényekben; hogy tsak az általis, hogy Magyar fzájban által költöznek, az egész Orfszágot végső romlással fenyegető méreggé változnak?

A' traditio azt tartya, hogy Numa Pompilius, ki leg első Törvénytevő volt a' Romaiaknál, a' Nympha Egeriával gyakron alattomban öfzve jött, és minden Törvényeket és rendeléseket az ő tanátsáfa szerint tett. Ebből az ember könnyen arra a' gondolatra jöhetne, hogy a' Nympha talám mingyárt akkor valami ollyas indelebilis charactert imprimált a' Deák Törvényeknek (mert azt tsak lehet hinni hogy deákul fzeresztettek) hogy azoknak más nyelvenvaló fojtatása, minden erejktől meg foftva. De azon kívül, hogy Numa Pompilius nem öftotta meg a' Néppel a' Törvénytevőhatalmat, hanem mint zabolátlan, durva, tudatlan embereknek, önként, maga erejéből szabott hozzájuk illendő Törvényeket: azon kívül, mondom, tapafztallyuk aztis, hogy ámbár más Nemzetek, nevezetefen pedig Anglia és Helvetia, elejént deákul irt Törvényeket magok fzületett nyelvén fojtattyákis, még sem vesztették el előbbeni szabadságokat. Hid meg, Barátom, a' szabadság soha sem

füg-

függött egyedül csak a' Deák nyelvtől, hanem az igalság és jozan okolságan építi maga Királyi székét. Mind Hugo Grotius, mind pedig Puffendorff deákul irtanak, mégis edgyik a' Fejedelemnek törvénytévő tellyes eröt tulajdonitt, addig, mig a' máfik meg határozza hatalmát.

Soha sem Rousseau, sem Helvetius, bár mely jól tudták légyenis a' nyelvet, nem irtanak deákul, mégis lehetne, az emberi Nem boldogságára, kívánni, hogy ezeknek legislativa ideájok szerint kormányoztatnának a' Birodalmak. Fogadom! hogy ugy most nem azt irtad volna. *A Magyar Nemzet a' Felső tulajdonaiból egy fő-részt bír, melynek erejével a' Törvényt szabja.* De hadgyuk abban, mert ha hozzá ragasztanám! még aztis, mit irtál volna, könnyen történhetnék, hogy a' Censura ki huzná: mert a' Magyar nyelvhezvaló szeretetemből, edgyütt tett beszélgetésünket szándékozom ki bocsátani.

Aloisus.

Igen fogom szeretni, ha ki-bocsátod, hogy látsa meg az egész Magyar világ írásomból, mitfoda elkerülhetetlen veszedelem fenyegeti Hazánkat, ha el álván a' Deáktól, maga nyelvén akarja főjtaní dolgait. En leg aláb, mint igaz gyermeke és hiv Polgára, kívántam szemei elejében tenni utolsó romlását, ne hogy maga-meggondolatlanul; hanyat homlok rohannyék beléje.

Azt pedig, Barátom, meg vallom igazán, nem tudom mit tfinályok belölled, hiszem magad citá-lod, mint egy Cato sententiosus, minden szempil-

Ian-

lantásban a' Deák fententiákat, mégis oly meg es-
küdt ellensége vagy a' Deák nyelvnek.

István.

Ah-ha! éppen ide vártalak, pedig hogy meg nem
tsalátkoztam reménségemben. Tudodé, Barátom,
hogy szánt-szándékkal elegyitettem azokat a' Deák
mondásokat és szokot belzédem közzé; noha meg
vallom igazán, hogy nagyon tartottam attól, ne
hogy valamiként pedántának tarts: de látván hogy
a' Deák nyelv mennyire szükséges voltárol ki adott
kérdést nem abban azértelmében, vagyis inkább ha-
tarában veszed, melyben az a' nyelve virágzását
kiváno jó Haza fia rekefztette, magamis máliciából
meg akartalak ítéletedben erőlsíteni, de egyfzers-
mind arrolis meg gyözni, hogy nem abbol a. *Virtus
non habet oforem, nisi ignorantem* princípiumbol im-
pugnálom helytelen okaidat, hanem egyedül Nem-
zetem ditsőséjét ohajto szándékbol. Mind addig,
valamig nyelvünk nagyob tökéletességre nem mé-
gyen, élyünk, valamintszintén mi most edgyütt-
való befzelgetésünkben, minden scrupulus nélkül
Deák terminusokkal, ne hogy tzifrázván, és idő-
nek előtt affectálván a' nyelvnek tisztaságát, ért-
hetetlenekké² tegyük magunkat.

Én volnék, mendod, ellensége a' Deák nyelv-
nek! Tedle, kérlek azt az irántamvaló bal-ítelete-
det: söt, bár ha magan igen tsekélyül tudomis,
vigasztalhatatlan lennék, mindazonáltal, el-törlé-
sén. Mindazokra a' ditséretekre, mellyekkel fel
magasztaltad, én magamis hasonloképpen méltó-
nak ítélem: mert ez a' legtanultab embereknek ugy
szollván classicus nyelve, és valóságos költsa a' leg
mél-

mélyeb tudományokra; sokszor annyit lehet rajta egy sententiában mondani, hogy más nyelven talám fél árkuft kellenék kimagyarázására fordítani. Ez az az Alphabetum, mellyen különböző Nemzetbéli Böltsek közölhetik egymással, az emberi Nemnek hasznára, szerzett tudományokat. Nemkülömben tettik énnékem, mint az ütkezetben az Agyu, mely midön a' töb apro fegyvernek ro-pogáfa között meg dördül, egész foronként dölti le az ellenfég táborát: ugy ezis, egy sententiával, egy Axiomával, egy elmés Epigrámmával, a' vetélkedők között, egy fertály ora alatt elő hordatt okokat semmivé téshen. Az egész emberi Nem ellenségének kellenék annak lenni, a' ki tellyesféggelvaló kioltását kívánná. Ez soha senkinek, az én itéletem szerint, nem járt, és nemis járhatatt efzében; valamint szintén hogy a' fel-adott kérdéhs, a' mint látom, nem azt: *Ha szükségesé?* hanem azt: *Mennyire szükséges a' Magyar Nemzetnek a' Deák nyelvnek tudása?* faglallya magában.

Valamint eddig, ugy ennekutánnais, mint szintén más Nemzeteknél, maradgyanak meg a' Deák iskolák; follyanak benne, a' nyelvel edgyütt, az emberek formálására szükségesképpen meg kívántato szép tudományok: hanem ne légyen a' Deák nyelv minden applicationknak egyedülvaló tárgya, és, ugy szollván, ne prophánállyuk annyira, hogy még mind a' két Nemmel téli Afzta-loknális, nem hifzi valaki, hogy baráttával, *inter jocula pocula*, cordialiter szollhatott, hatfak deákul nem szoll vélle; és így a' szegény Afzlyonyok ki rekesztetvén ez által a' közönléges conversatiobol, a' társagák kö-

zöpébenis magokra hagyattatnak. Most annyivalis inkább szükséges a' Deák iskolákat meg tartanunk, minthogy nyelvünk fittsen még annyira el készülvé, hogy mindenféle tudományokat hozzáhozhathatnánk rajta az Ifjúsággal. Hanem e' mellett igyekezzünk önnön magunk nyelvétis mély álmából felserkentetni, és az által Nemzetünket az örökös feledékenységnék mélyfégéből, mint egy uj életre kihúzni és mig az egész világgal lehetne, addigis leg aláb az Europai Nemzetekkel meg esmértetni.

Mindenkor vérzett szivem, midön az idegeneknek irásaiban, más Nemzeteknek tulajdonságairól, erköltsfeiről, vagy egyéb minémüségeiről, hofszásan vagy rövidebben szollani láttam: a' magamérol, ellenben, mint valamely nemlétről (non ens) még tsak emlékezetet sem tanáltam. Egyedül tsak Montesquieu, kit, a' Bányáfszágnak szeretetésénél fogva, a' mi gazdag értzeink mint egy erővel Országunkba huzván, emlékezik, és pedig dítféretelesen, mi rollunk.

Igyekezzünk azért arra a' fényefségre jutni, melyre elmebéli tehetségünk; gazdálkodo (hospitalis) nemels tulajdonfágunk; mindenre alkalmaztathatáfunk; a' természetnek, mint a' Böség-szarvából, egész a' tékozlásig, velünk közlött gazdag adományai; a' hely-fekvésének kellemetefrége; az éghatározattyának (Clima) éltető balsamomja, láttatik mintogy utat készíteni.

Igyekezzünk azokat a' Nemzeteket, mellyeket a' Hirlelés Itten Afzszonya (Fama) ki ragadván a' Feledékenységnék vizéből (Letha) a' ditsölségnék örökké tartó Templomába vitt, nem tsak követni,

ha.

hanem elis érne; erre pedig elkerülhetetlenül szükség a' nyelvnek mívelése, 's közönségessé tétele.

Mi vilzen valamely Nemzetet a' halhatatlanlág-ra, hatlak nem viselt dolgai, tudományokban való virágzáfa, és nyelvének közönségessé tétele!

Aloisius.

Jol vagyon, de nem látam által, mimodon tehetné a' Magyar közönségessé nyelvét!

István.

Könnyebben mint akármely Nemzet; egyedül tsak valóságos akarattyától és szorgalmatofságától füg. Minden minémüségek, mellyek ezen tzellyának tellyefittésére szükségsek, a' Magyarokban, talám mindem esméretes Nemzetek felett, rész szerint máris feltanáltatok, rész szerint pedig feltanáltathatandok; egyedül tsak a' hijja, hogy kezgyen rajta dolgozni. Ezen végének elérésére pedig kívántatik:

1. *Fényes viselt-dolgainak, és egyéb tanult munkáknak maga született nyelvénvaló meg írása.*

Már pedig nézz vilzfa, a' leg távollyabvalo el mohosodott régifégbe, meg fogod látni mit tettenek a' Scythák, még azzal a' világ-hodoltato Nagy Sándorralis; mit vittenek az után a' Hunyadiak, Mátyáfok, Lajofok és többeknek Királyságokban; és mit vilznek még mai napigis, a' Magyar nemzet alatt, véghez Hazánkfiak! Nem fogzék elég meg iráfravaló tsaknem hihetetlen rörténeteket tanálni, mellyel fel ingerelhesd az Olvasót, eredeti kibotsáttatásánvaló olvashatására! (minthogy a' Litteraturábanis éppen ugy vagyon Luxus, valamint-szintén egyéb akármely világi hivalkodo dolgokban)

ezt

ezt pedig nem tselekedheti különben, ha tsak nyelvet meg nem tanullya.

En velem, ki ezeket irom, történt, hogy egy Magyar Méltoságnál (kit ha a' szükség kívánná megis nevezhetnék Sz. Ferentznek hívják) öfzve jövén egy Német tanult emberrel, el keseredve panaszkodta, hogy nem tudgya mit tfinálnak a' Magyarok, hogy ismét uj nyelvet akarnak fojamatba hozni, holott inkább azon kellenék, a' tudományok előmozdithatására nézve, igyekezni, hogy egész Európában egy nyelvnel több ne légyen. Már egy néhánytól kaptam, ugy mond, az Imperiumbol levelet, hogy küldenék nékiek Magyar Grammaticát és Dictionariumat, mert ugy hallják hogy Magyar nyelven szép könyvek jönnek ki. — Elsőben a' Méltosággal edgyütt, vagy Satyrának, vagy tréfának gondoltuk Izavait, mignem utollyára valófággalis erőfsitette igazságokat.

2. *A' Tudományoknak és egyéb mesterségeknek Hazájokban magok nyelvekenvaló virágoztatása.*

Ugyan nintlené a' Magyarnak az az elmebéli tehettlége, hogy ha magát a' tudományokra és mesterségekre akarja adni, akármellyik Europai Nemzettel veret ne fullon, söt még elneis hadgya?

Hunyadi János, és még inkább Mátyás, (k) kik
nem

(k) *Majestatem nominis Mathiæ Regis tali celebravit posteritas Disticho:
Corvini brevis hæc urna est, quem magna fatentur
Facta fuisset Deum, fata fuisset hominem.*

Dav. Czvittingeri Specim. Hung. Lit.

sem tsak Mársnak, hanem Minervánakis tenitványai lévén, az Europai Királyok Fastesseiben legfényeseb nyomokat hagyták, meg érdemlik hogy leg előll tegyem Magyarjaink között.

Cardinalis Pázmán Péter, Forgács Ferentz (l) Oláh Miklos, mindketten Esztergomi Érsekek, Dudits András (m) Janus Pannonius (n) Pétfi Püspök, éppen oly nagy érdemüek voltanak az Egyházi rendből, mint Bethlen Farkas, kinek munkája, Bethlenius neve alatt, nemcsak a' Magyarok, hanem még idegen Nemzetek előttis annyira esméretes,

- (l) *Episcopus Váradienfis, & postea Archiepiscopus Strigonicenfis, scripsit Commentarium Historiarum sui temporis, ejus etiam Sambucus & Reifnerus meminerunt.*

Dav. Czvitting. l. c.

- (m) *Andr. Dudichius natus Budæ 1533. vir ingenio omni scientiarum genere exculto, judicio, rara latine scribendi dicendique facultate peditus, qua legatus missus ad Concilium Tridentinum, in quo fortiter & eleganter pro calice peroravit.*

Dav. Czvitting. l. c.

- (n) *Janus Pannonius XVI. seculo vixit, insignis & celebratissimus tota in Europa Poëta. Hic ille est, qui Hungariam Græcæ Latincæque linguæ scientia imbuit. Vollateranus Antropolog. Lib. 21. pag. 245: hæc de eo:*

Pannonius vates, Ceriphæus Pannonus inter Sidera ceu Titan eminet inter, ovat.

Theologus, Miles, Vates, in utrumque paratus, Vates præcipuos, quod decet, ille fuit.

Dav. Czvitting. l. c.

Inter nostros Poëtas Lottichium amo, Janum Pannonium æstimo, Scaligerum Patrem admiror.

Just. Lips. in Epist. ad Jan. Lernutium.

tes, Révay Péter (o) Istvánffy, és Béthlen Miklos, a' világi Fő rendből.

Ezek után következik Otrokotfi Foris Ferenz; Molnár Albert, Pári'spápay Ferentz, Sambuck János, Szegedi István, Bél Mátyás, Segner, Bél András, és több számfok, kiket az időnek meg nyereséért mind elő nem számláhatok, minthogy P. Horáryinak a' Magyarokrolvaló irásában ugyis meg tanálhatod.

A' most még életben lévők között Pater Hell, Szepefségi Polgár, nem de nem a' leg hirefeb Astro-nomusok közzülvalóé Európában? Pater Sajnovits, ki hasonlo nagy tudománnyal bir, nem de nem Magyaré ezis? Mostani Udvari Tanátfos, Kempelen Ur, jádzo machinájával, mind Angliában, mind pedig Frantzia Országban betsületet tett Nemzetünknek.

Már lássuk a' Mesterségeketis. Nézd meg Kisfalusi Tot Miklosnak ennekelötte leg alábbis száz éfztendővel metzet betüit, és ted öfzve a' mostani leg fzeb nyomtatáfokkal, meg fogod látni, ha engedé nékiek! Az Öfzfzel mult két éfztendeje hogy B. Vajival Angliából egy Pofoni fegyver tfináló Lakatos ki jött, ki egész Londonban leg hirefeb Mester legény volt. Egy hasonloképpen Pofoni fi, Párisban annyira vitte kelztyü-tfináló mesterségét, hogy valami öt, hat éfztendővel ez előtt, ki jövén,

és,

o) *C. Petrus de Reva, Custos Coronæ Reg. Hung. Libro de Monarchia & S. Corona Reg. Hung. Centur. VII. illustris.*

és itt Bétsben le telepedvén, minden idevaló Mesterembereket félyül halad. Párisban most a' leg hireseb Szekérgyárto Magyar. Az Angliai Király egy Magyartol, ki most Pofonban lakik, vett az Efsztergáros mesterségben letzkéket. Mádridban nintfen, hafonloképpen az Efsztergáros mesterségben párja a' Spanyol Országai Király mellett lévő Imre Györgynek, ki oly machinát tanálván fel, melynek még soha párja nem volt, a' Király két ezer forintot adott nékie; e pedig Debretzeni fi.

Ezekből a' példákból láttyuk, mennyi adománnyal nem bir a' Magyar Nemzet! Ennek még nagyobb meg bizonyittására, nem lehet a' vitéz tulajdonságotis el halgatni, mellyet az egész világ meg elinér, hogy ez a' tulajdonság minden esméretes Nemzetek felett a' Magyaroknak öröksége; és noha mint tfulpa vitézfég, immediate, nem tartoznékis fel vett tzéлом meg mutatására: annyiban mindazonáltal, a' mennyiben máfok-felettvaló tziperes tulajdonságunk, ide alkalmaztathatom.

De még inkább ide tartozik, ha jól meg fontoltyuk ezt a' példát: Végy hafonlo nagy adománnyal biro két gyermeket; add az edgyiket, jámbor, jó erköltsü és tanulo bölts emberek közzé, fel nevelni, Newtont tfinálnak belölle. Add, ellenben, a' máfikat egy tfoport Haramia közzé, hogy lézzengjen és tolvajkodgyék véllek, meg fogod látni, hogy mihelyt ember korra ér, ötöt fogják Harambasájoknak válafztani, minthogy nékiek a' termézfettől mind a' kettejeknek az az ofztájrészek jutott, hogy excellállyanak abban, a' mire magokat adgyák. Elejink, mind fegyver-vifelök

lévén, gyermekeüs szüléjeknek példáját követték, és minnyájon vitézek voltak: a' következő később időkben pedig bé jövéen, a' napnyugoti Nemzetekkelvaló communicatio által, közzinkbennis valamennyire a' Litteraturá, és Mesterség, láttyuk az elő-hozott példákból, hogy azok kik reá adták magokat, mennyire vitték ebbenis progressuffokat.

3- *A' Kereskedés, nevezetesen pedig az, mellyet activus kereskedésnek nevezünk, és a' Természeti és Mesterség productumaiöbol áll.*

Mond meg, Európának ugyan mellyik Tartományá ditfekedhetik azzal, hogy a' gazdálkodo Természetnek oly bőven vette volna adományait, mint Magyar Ország? A' felsőbb tikkelyben pedig látok aztis, mennyi ajándékkal birnak lakossaink, a' mesterségnek tökéletességigvaló vitelére. Ezt a' kettőt azért öfzve véven, ha a' Magyar a' kereskedés szégyenének præjudiciumát (holott ha szoroffan veszed, az első Hertzegtöl fogva egész az utolsó parafztig, mind kereskedő, minthogy mindenik el adgya termését) le tévén, magát a' kereskedésre adná, mellyik Nemzetnek lehetne job modgya, mint a' Magyaroknak, activus kereskedés-által, nemcsak Országát gazdagítani, hanem az által egyfzersmind, mind maga Nemzetét fel emelni, mind pedig nyelvét ki terjeszteni és közönségessé tenni: mint-hogy mind azok kik a' Magyarokkal kívánnák kereskedéseket kezdeni, annak könnyeb fajtathatáfa végett igyekeznének nyelvétis meg tanulni. Hány Bétfi Német Mészárofra nem eskünnél meg, hogy Debretzenből, vagy Ketskémétröl ide származott lakofok; kik idevaló Polgár-társfokot, pajkofságból,

bol, még ilyen amollyan adta Németeknek szidgyák! Sem az Anglus, sem a' Hollándus nem bír a' Termézetnek annyi adományyaival, mint a' Magyar, hanem, nagyobbára tsak szorgalmatofsága és mestersége forrásából meritti vagyonyját, mégis leg gazdagab Országok Európában.

4. *Az idegen Nemzetekkel való maga kedveltetése.*

Valaki tsak a' Magyarinak tulajdonságait jól esméri, meg fogja vallani, hogy a' Magyar, ha tsak egy kevés világot látott, és idegenekkel tárfalkodott, oly moddal tudgya magát a' világhoz alkalmaztatni, hogy mindenek előtt kellemetefsé léfzen tárfasága. A' mi Nemzetünkről valosággal el lehet mondani, hogy az Anglus feriofitásából, és Frantzia elevenségéből hason-réftz birván, amaz az állhatatlanság gyanuja, e pedig a' tárfalkodás unalma ellen védelmezi. A' Magyarokban, azon kívül, minden Europai Nemzetek felett, meg vagyon a' gazdálkodásnak (értsd meg jól, nem mondok gazdáskodást, mint némely környékekben, hol a' gazdáskodást gazdálkodásnak nevezik, hanem hospitalitást értek) adományya, mellyel magát kiki mindenekkel szerezheti, és kívánatoslá tészitárfalágát, mely tárfalág által, valamint tulajdonlágait, ugy nyelvétis közli másokkal.

5. *A' Tartományok fekvése, és Eg-határozattya.*
(*Situs & Clima*)

Magyar Országának mind fekvése, mind pedig Eg-határozattya olyan, hogy mindenféle hajlandoságu emberek fel tanálhattya benne magok kényeket. Vagynak véghetetlenül kiterjedett térségek, hol a' látás elvéfzti magát a' távolvalóság-

ban; vagynak keveseb kiterjedésűekis, hol a' kinézéft mezfszünnen kékellő hegyek határozzák meg; vagynak erdőkkel bé-takart hegyek között fekvő kies Völgyek, mellyek hol tsendesen fojo, hol pedig tfergedező patakokkal tfiklándoztatván a' füleket, édes andalgo gondolatokra birják az elmét; vagynak olyan hegyek között el rejtett helyek, mellyek a' magánofságot szerető mordkedvűeknek mintegy menedék helyet (afilum) láttatnak az embereknek tárfasága ellen ajánlani; vagynak kigyos fatsfargáfu árkok közzé szorult, nagy, közép, és kissé szerű fojo vizek, mellyek félbenzakadhatatlan hömpölygésekkel mulattyák a' szemeket; vagynak dagályos habokkal tenger modgyára hánykodo nagy kiterjedt tók, mellyek a' tsonakozáshoz szokott hajlandóságot mintegy unfszollyák a' mulattfágra; vagynak arannyal, ezüffel, és egyéb értzekkel bujálkodo gazdag bányák, mellyek a' természet vizsgáláfi mély gyomrokban el nyelik; vagynak kevélyen fel emelkedő közfaloktól és hegyektől bé bõritott szép környékek, mellyek a' levegõben kibotsátott kiáltáft fok részekre fel hafagatván, vízfzahangoztatásokkal tsalagatják a' halláft; vagynak hideg környékeink, mellyek a' fagyos Északiakat el fogadnák; vagynak meleg tájékainkis, mellyek az izzado Déli lakofoknak szálláft adnának: azon kívül, hogy amazok az el-olvadáftól, ezek pedig a' meg fagyáftól félhetnének, mely szép környékekkel magunkhoz édesgethetnök az idegeneket.

Minú ezek az elõ számlált minéműfégek, meg meg annyi eszközü, nem tsak a' nyelvnek közön-
légefle

fégeffé tételére, hanem a' Nemzetnekis fényeffégre-
valo emelésére, és az Országnek véghetetlen gaz-
dágittáfára.

Aloisius.

Valamint szintén te, nevettségessé akarván ten-
ni okaimat, mellyek mellett Magyar Országnek
boldogfágát a' Törvényeknek és egyéb Polgári rend-
tartásoknak Deák nyelvenvalo fojtatáfától függesz-
tem fel, itéletembenvalo tsalatkozásomat igyekezel
meg mutatni, és Hazámnak boldogfágára tzélozo
jó szándékomat semmivé tenni: nem de nem két
annyi okom vagyoné énnékem, a' te Magyarfágo-
dat nevettségessé tenni? Barátom, valaki tsak ele-
gedendő phlegmával bir, egész az unalomig hosz-
zfazon elő hordott okaidat el-olvasni, meg fogja
belölle látui, mely gyenge fundamentomon épited
Platonica Republicadat; és kinevetvén álmadozá-
faidat, boszszut fog rajtad állani érettem, azonki-
vül hogy szüklég légyen nékem, okaid meg tzáfo-
láfára, annyi árkos pappiroffat (ha ezt mind le
irad és ki nyomtattatod) mint magadnak bé-má-
zolni.

István.

Igaz hogy egy kisség hoszszas vagyok, magam-
is meg esmérem: de azok kik a' Magyar nyelvet
választyák, még rövidléggel fognok vádolni, és
bár magok hibáimat meg esméríkis benne, mind-
azonnáltal hogy pártomat foghassák, majd azt fog-
ják mondani: *Non sunt longa quibus nihil est quod
demere possis.* Söt némelleyek, hogy boszszujokat
állhassák rajtad azért, hogy a' Deákat született
nyelvünkneél fellyeb betsülled, talám még a' Penta-

metrumatis (*Sed tu, Cosconi, distica longa facis (p.)*)
hozzája ragasztják.

Könnyű nékem, Barátom, hofzszasnak lenni, mert az igazság melletttem vagyon; sőt ha valamely éles elméjü felelt volna helyettem, fogadom hogy sokkal töb és fontosob okokat tudott volna ilyen igaz ügy mellett elő hozni, de én csak azt tettem, a' mi meddö fejemböl ki telhetett.

A gerebjezéshez pedig kéfzen tartom magamot. Az a' forfok szokott azoknak lenni, kik a' világ előtt valamivel meg jelennek, már pedig nem tudnám miért kellenék éppen nékem Privilegium exclusivumomnak lenni. Azt jól tudom én, jó kis Aloisius, hogy sok termékeny jádzo-elméjü embereknek tágos mezöt nyitnak, némely vérengező Satyrákra: de aztis ellenben el-bitethettyük mind a' ketten magunkal, hogy: *laudabimur ab his, culpabimur ab illis*; mindenikünknek léfznek Sectatorai, léfznek Antagonistáiis; azzal a' külömbféggel, hogy néked sok olyan sectatoraid léfznek, kik a' Népek füleit birván, akármiben mernék előreis fogadni, hogy te meg nyered ellenem peredet, akkor osztán ugy sem léfzen szüklég, hofzszas fetsegésem re felelni; aminthogy fogadom aztis, hogy akár magad, akár más tzáföllyá meg okaimat, én ugyan egy vakarittást sem fogok iráfára felelni, ha csak más jó barátom ki nem köt melletttem, mert a' szzerint osztán örökké tartol penna hartz támadna a' ketske gyapju felett. Hanem félben szakasztád
beszé-

beszédemet, hogy, mint magad mondod, Platonica Respublicamat nem alkothatám egészszén öfzve.

Aloisius.

Hallyuk hát applicatiodat; lássuk meg azt a' nagy Coloffust; mellyet világ tsudájára építefz; tsak azt bánom, hogy miért nem értem a' Bába mesterféget, mely most azonkívülis a' ferfiakkalis köz-tudomány, hogy segélythetnék a' hegyeknek meg szülni.

István.

Az applicatioja nem nehéz, minthogy öt tzikelyre huzván indito-okaimat, mindenikben fel tanáltatik külön külön applicatiojais; azért egye dül tsak oda sietek, hogy meg mutathassam, mi-ként lehet abbol ki-hozni azt, a' mit erőffitetem.

Meg állitván azért, és részszerint példakkalis meg mutatván azt, hogy a' Magyarnek oly elme-béli tehettfége vagyon, mint tsak egy Nemzetnek a' világon tanáltathatott valaha; meg állitván azt, hogy a' Magyarnek az idegenekkelvaló tárfalkodásra meg-kivántato tulajdonfágai, és minden Euro-pai Nemzetek felettvaló gazdálkodása meg vagyon; meg állitván azt, hogy nem tsak az Europai, hanem minden esméretes Nemzeteknek vitézfégeket fellyül haladgya, és hogy a' meg-írásra a' leg fényeseb vífelt-dolgokat vitte véghez; meg állitván azt, hogy bár kevés idötöl fogva, vagy ugy szolván majd nemis adta magát a' tudományokra és mesterfégekre: mégis oly tagjaival ditsekedhetik máris, k k más Nemzetbéliekkel részszerint verset futnak, részszerint pedig fellyülis haladgyák öket;

meg állitván azt, hogy a' Magyarok az activus kereskedésre minden más Európai Országok felett leg job Hazát laknak ; meg állitván, végtére, azt, hogy minden Nemzetek természetéhez alkalmaztatott Éghatározattyai alatt fekvő leg kisebb Tartományokat birnak: abból önként következik az, hogy: Ha a' Nemzet magát mindenféle tudományokra, mesterségekre és kereskedésre, jobban mint eddig tselekedett, adná; ha mind Törvényeit, mind Ország kormányozását, mind pedig tanult munkáknak és vitézül viselt dolgainak kiadását szünetelt nyelvén folytató: de a' mellett egyfzers mind a' Deák nyelvetis, annyiban, a' mennyiben a' Prédikáló, Igazgató, és Ítéző székekben meg kívántatik, tellyességgel félre nem vetné, hanem inkább azoknak, kiknek el kerülhetetlenül szükségek vagyon reája, kedveért, nem csak műveltetné, hanem egész a' tökéletességig virágoztatná; abból, mondom, következnék oltán, hogy: Nem csak Királyával szolhatna szünetelt nyelvén, hanem még a' helyett, hogy most Ifiaink drága költséggel a' leg mostoháb környékű idegen Országokba mennek tanulás végett, akkor az idegenek jönnének csoportosan a' miénkbe; kiket a' tudományokan kívül még a' helynek kieffége, és egyéb Országunkban bőven fel-tanáltató természet adományais édesgetnének mi hozzánk: a' honnan most részszerint a' nyelv nemtudása, részszerint pedig erköltszük és magunk visellete durvaságáról (mint, hogy nem esmérnek bennünket) ki terjedett halál-ítélet hátra tartoztat.

Igy, az idegenek társasága által, ha mi most darobos tanálatnékis még magunk - viléletében, lassan lassan meg simulván, azok a' fok utazok, nevezetesen pedig az Anglusok, kiket a' közöttök lévő nagy drágaság ki-üzvén Hazájokból, gazdaszkodás végett most Frantzia és Olofz Országot járják, vallyon nem töltenéké el Hazánkat!

Ha Athénásban, mint világ iskolájában, hajdon minden felöll az egész föld kerekfégéről öfzve gyűltenek, és a' tudományokkal edgyütt a' nyelvetis mindenfelé hordották; ha Roma, mely a' Magyaroknál sem a' tudományok el fogadására alkalmazosob, sem vitézeb Népet nem táplált kebelében, nyelvét annyira meg gyökereztetette, hogy még mostis kardot köttz mellete: hatalmát pedig ugy meg-erössithette, hogy egészfen világ Afzfzonyává lett volt; ha Anglia, Hollándia, Belgium, bár ha nem birnakis az adakozo természetnek annyi ajándékaival, mint mi, hanem nagyobára tsak a' szorgalmatosfágnak 's mesterfégnek sefélytfége által annyira vitték állapottyokat, hogy szolván, minden Nemzeteknek kereskedő bóttyai; ha Páris ma a' világnak létáló piattza; és, végtére, ha a' Frantzia, sem elmebéli tehettfégével, sem Országának termékenyfégével a' mijeiket fellyül nem halado Nemzet, a' izéles világon ki terjesztette nyelvét, és egész Európának tsak nem Törvényt szabott: ugyan mit gondolsz a' Magyarok! . . .

Aloifus.

Elég már, kérlek, Barátom, elég már; halgalsz azókkal a' fok hasonlatosfágokkal; ne ted magadot

dot vélek , és még inkább Enthúsiásmusoddal , nevettségessé a' világ előtt. Ugyan mit mondonának az idegen Nemzetek , mellyeknek annyira vadálzod szövettségeket , ha értenék szavaidat? — Még a' Romaiakhoz hasonlítani! — Tudodé , Barátom , hogy Romának könnyü volt arra a' Felfégre jutni! A' tudományokban mesterei voltak a' Görögök: a' Népek hodoltatásában pedig nem akadályoztatta őket a' puskapor , mely móft , ugy mondván , egy Anya tejétől még zsiros száju Fitzkonak kezéből , és ugyan ahoz hasonló pattantyusnak kanottyából , a' leg vitézéb férfiakat le törli , és a' közkla-erőffégü várokat le omoltattya. — De tsak itéld meg ugyan! — Még a' Romaiakhoz hasonlítani!

István.

Na! — Annyi mint az; ittas emlertnek nem kell annyira mérő-serpenyőre venni minden szavait. Ha midön Hazám boldogságáról vagyon a' beszéd , és meg hevült képzelődésemben mintegy szemeim előtt látom azt a' mosolygo , és virágokkal bé hintett tágos mezöt , a' hová , ha valofággal igyekeznénk , könnyen el juthatnánk , egézfzen el-rézfzedem a' hivfágban. De hogy arról mégis meg győzzelek , hogy ily el-ragadtatásomban sem vesztettem el egézfzen jozan okoflágomat:

A' Romaiaknak könnyü volt , azt mondog , arra a' Felfégre jutni , mert a' tudományokban mesterei voltak a' Görögök: a' Népek hodoltatásában pedig nem akadályoztatta őket a' puskapor. Hát minékünk nem lehetneké , hasonloképpen , nem tsak a' Görögök , hanem a' Deákokis

a'

a' Frantziákkal edgyütt, mestereink! nintseneké még meg azoknak tanult írásai? Honnan meritették a' Frantziák, és merittik még máinapigis, mint valamely eleven forrásból, a' tudományokat, ha tsak nem a' Görögöknek szép írásaiból; ugyan honnan szedte Corneille, Racine, Marivaux, Voltaire &c. azokat a' gyöngyöket, mellyekkel theatralis munkájokat, a' nyelvnek oly nagy gyarapodására és kiterjesztésére annyira fel ékeftették; honnan szedték, mondom, egyebűnnen, mint Euripides, Sophocles és más Görög Tragicusokból? Ne azt mond, jo kis Aloisius, ne: hanem azt, hogy a' Romaiak szerették magokat, és önnön Nemzeteknek dítőségre, és nyelveknek mivelésére 's ki terjesztésére fordították amazoktól szerzett tudományokat, addig, míg mi nem bátorkodunk a' Deákoknak Pædagogatuságok alól kifzabadítani magunkat.

A' Népek hodoltatásáról pedig tzak azt mondom. hogy: Igaz ugyan, hogy a' puskapor akkor még nem volt, mely a' Romaiak vitézféget hátráltathatta volna: de ellenben nemis fégylythette győzedelmeket, mely minékünk ma véghetetlenül könnyebbíti ütkezeteink meg nyerését, és még inkább a' vároknak meg-vivását. Valamint ök akkor ágyu nélkül, hasonloképpen ágyutlan ellenfégek ellen győzedelmeskedtenek; ugy mi nekünkis ma, mint a' példák mutatják, ágyus ellenfégeink ellen, az ágyuk fiettetik diadalmainkat; a' proportio mindenkor meg marad.

Ennékem, mindazonáltal, itt koránt sem tzé-
lom, Nemzetemet Népek hodoltatására ébrefzteni;
eleget hodoltattanak, eleget háborogtanak magok

veszedelmére. Nem lennének most Országunkban azok a' véghetetlenül ki-terjedt nagy pufzták, melyeken a' térfég és levegő között el-fáradott fizek hasonlatlanul keresnek vagy egy kis falutskát, magokat ki nyugodni rajta; ha most Népek hódolatása, most magok védelmezése; majd ismét Törvényeknek és Szabadságoknak fentartása örökös háborukra birván Elejinket, a' félbenzakadhatatlan tsatázások ki nem törölték volna őket. Ideje lenne, hogy már miis valaha örökre bé-zárnok Janus Templomának fel nyitott vérengző ajtajit. Egyedül tsak annak meg mutatására, hogy a' Magyarok semmiben sem birnak a' Romaiaknál alábvaló tulajdonfágokkal, emlitém vitéz erejeketis.

Azért éppen nem látom által, mitsoda Paradoxumot tanálz hasonlatosságomban, mely által mind az idegenek kinevetését, mind pedig a' Te crucifigatur itéletéhez hasonlító felkiáltásodat érdemelném. — Quasi vero! mintha talám szentlégtörés lenne, Buda várát, a' Romulus földből felhányt lántzaihoz, vagy pedig egy már, Scythiából kijöve telekor, eredetében is el-hirefedett vitéz Nemzetet, egy páztorok és tolvajokból álló csoport gyüleléhez néphez hasonlítani! Ha Romulus, öttét, Remust, azért, hogy lántzait tsufságból által ugrotta, és ez által Afilumát mintegy prophanálta, önnön maga meg ölte: Atila nem ölette é meg, hasonloképpen, öttét, Budát, hogy a' városnak edgyik kapujára maga nevét iratván fel, láttatott az által bátyjának hírét tsorbitani? Ebben a' történetben is feltanáztatik a' hasonlatosság: azzal a' különb-

különbséggel, mindazonáltal, hogy ez meg ölette; ama pedig tulajdon kezeit fertéztetvén meg Ötfe vérében, még az ifzonyuságbanis több nemességet mutatott Atilla. Ugyan, Barátom, ha mind Roma sántzai hányásánál, mind pedig Buda fundamentomának meg vetésénél jelenlehetnél volna, és tekintvén mind a' kettőnek Epítettőjét és lakosságait, valaki kérdezte volna tőled, mellyiket gondolod a' kettő közzül, hogy valaha világ Afzfoyává léfzen vald mag igazán, mit feleltél volna reája?

Aloisius.

Mitfoda jövendőmondo Spiritus inspirálhatott volna akkor, azt most nem tudom: hanem azt látom, hogy valósággal meg hevült a' fejed; tsak a' jó, hogy leg aláb magadis meg esméred. Hanem azt tudállom, hogy még a' Theatromotis, azt az erkölcsök vesztegető maszlagját, puhaságnak rengető bősöjét, és fajtalanlágnak 's feslettségnek tanító iskoláját, nem számlálod a' Nemzetet fényességére, és a' ditsőségnek Templomába vezető uttyaid közzé! — Ollyan illusiokkal álmadozni! Eredgy, fekügy le, ki alunni crapuládat.

István.

Jövendőlo spiridusod nem tudásávalvaló mentéged elég nékem, azt magyarázni belölle: hogy el fogtalak. A Theatrumnak pedig igazság szerint hatodik, és még egy valaminek, hetedik indító Okomnak kellett volna lenni, de az utolfora, mint fülhegygyel hallottam, ugyis az Ország fog ügyelni; a' hatodikra pedig előre Képzelttem magamban, hogy ezt a' szép feleletet kapnám. Most tapasztalom, mitfoda jó orrom vagyon, előre meg érzeni

érzeni a' bűdös fáfránt, és igen örvendek hogy el halgattam véle: noha azt valósággal el lehet mondani, hogy a' Theatrum az a' virág, melyről a' pókok mérget színnak, a' méhek, ellenben, mézet szednek. Én leg aláb magamrol igazán erőfithetem, hogy a' Theatruból mindenkor épületb jöttem ki, mint bé mentem: kivált Ferenz Cáfzár idejében, midön még azok a' válogatott Frantzia Játékosok voltak. Mert akkor még nem volt a' Német Theatrum abban a' karban, melyben most vagyom, hanem a' Hansvurft nevelte leg nagyobb érdemét a' mulatásnak. A' Görögök, az az el felejthetetlen Nemzet, nem ok nélkül tanálták fel a' Theatrumot. Koránt sem volt nékiek abban tsak az a' tzellyok, hogy az unalom előll el-butt nézőket, két három oráig vigan mulassák: hanem hogy mind a' jo és nemes tulajdonságokat, mind pedig a' hibákat és fertelmés szörnyüségeket, mint szintén egy tükörben, tévén szemek elejében, kellemetefségek között jobbittsák erköltséket. Mely job utat lehetne egyfersmind a' nyelvnek gyarapításárais, és ki-terjesztésére tanulni annál. De, mint mondom, félek hogy még most igen fok ellenvetéft tanulnék benne: bizzunk valamit az időreis, mert az Olofz azt mondgya: *chi tutto abbracia, nu'la stringe*, a' ki mindent öll, semmit sem szoritt.

Aloifus.

Bravo! bravo! jo kis Pista, még tsak a' hij jával voltunk, hogy a' Theatrumotis védelmezd! De olyanok vagytak ti, luxusban el ázott vára-

ok, úgy hapsoltak a' musika, redoute, Opera és Comedia után, mint szintén a' halak rekkenő lágy időben, hogy ki ugrándozván a' vizből, kitért szájjal kapdosnak a' friss levegő után. Igérem én, hami kis ereditumom lehet a' Nemzet előtt, secundálni szép ideaidat, hogy annyival örömfőb fogadgya el ezt a' közönséges boldoáságának fítettősére tzelozo vastum projectumodat. Sőt azon léfzek, mint valaha a' Görögöknél szoktanak volt a' Hazának fontos szolgálatyokat mutatott emberekkel tenni, hogy Ofzlopot emellyenek, ily tete-mes szolgálatodért, emlékezetedre.

István.

Közfönem szives barátságodat, úgy fints semmi kétségem benne, hogy a' mennyiben tölled ki telik, el nem fogod mulatni, a' hol tsak szükléges léfzen kerekemet tofzítani. Hanem azt tfudállon hogy annyira vagy a' Theatrum ellen, holott az a' Romaiaknális meg volt. Plautus, Terentius, Seneca tragicus, 's mások, elég bizonyfágot tehetnek rolla: de a' mi töb: még máinapigis meg vagyon Romában, tsak hogy valofágos leányok helyett, férfiak játszodnak aszfzonyi ruházatban.

Tudod, Barátom, hogy, a' Német mondás szerint, minden madár úgy szoll, a' miként az orra nőtt, mit tehetek én arról, hogy magad, mint fitlemile, kellemetes énekeddel, a' deákságnak ditsérete közben, elragadtatáfok között altatod el a' kies berkekben mulatozokat: addig mig én, halál bagoly létemre, a' Magyar nyelvnek béhozása mel-

F

lett.

lett, a' Hazának örökös romlását huhogom. A' pedig tölled nemtsak nem barátság, söt kegyetlenség, el venni azt az édes illufiomat, mellyel magamat ketfegettem, hatlak perspectivábanis boldognak látni Nemzetemet. En valaminthogy (leg aláb magam ítélete szerint) a' köz-jó, és ditsölségre tzélozo gondolataimért, emlékezetemre Hazámtól ofzlopot nem kívánok: ugy boldogságát képzező ítéletem meg vetéséti békeféges-türeffel fogom szenvedni; és bár mely fájdalmas légyenis énnekem, ebben meg foftatni attól a' modtól, mely által gondoltam némü-némüképpen hafznos lehetni: tanálok, mindazonáltal, ittis okot magam vizsgálására, abban, hogy leg aláb nem tarthatok attól, hogy, mint Sokratesnek, bürköt adgyanak; vagy pedig Etopus forfa szerint, le vessenek a' közfárlól: mint nagyobbára történt mind azokkal, kik Hazájoknak leg fontosab szolgalattyokat mu-tatták.

Valamint magad, a' Deák mellett fegyverkezvén, jot gondoltad tenni, ugy én hasonloképpen, született nyelvünk védelmezése által: de ha a' Nemzet nem akarja okaimat izlelni, leg aláb léfzen mi, bööl Henricus IV. vagy Abbé St. Pierre Kereftényi Republicájának második Tomuffát formálni, és általa a' Pium-defideriumok Archivumát még jobbanis bé tölteni. Mi azért, jo kis Aloifius, maradgyunk jo barátok; annyivalis inkább, hogy akkor ofztán tiéd léfzen a' ditsölség. En pedig most meg fogadom javaslásodat; el megyek lefe-künni;

künni; vajha a' Sz. Végeztéseknek úgy tetszenek
rendelni, hogy a' Mercier két-ezer négyezer *negy-*
venedik *esztendöröl* való álmadáfa szerint, *leg főbb*
boldogságában tanátnám Hazámat fel-ébredé *semmel!*

Jo éjtzakát.
